

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra obecné lingvistiky a teorie komunikace

Bc. Karolína Pavlovská

**Analýza programových prohlášení pravicových a levicových subjektů v
rámci české politické scény**

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí práce: Mgr. Petra Vaculíková

Olomouc 2018

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci 18. srpna 2018

.....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala své vedoucí diplomové práce Mgr. Petře Vaculíkové za velmi vstřícný přístup, trpělivost a cenné rady. Dále panu Mgr. Vladimíru Matlachovi za pomoc v rámci konzultací. V neposlední řadě děkuji své rodině, manželovi a blízkým přátelům, zejména kamarádce Hance za podporu.

Abstrakt

Tato diplomová práce představuje experimentální analýzu volebních programů od roku 1996 vybraných českých politických stran pomocí kvantitativní lingvistické metody Bag-of-Words. Cílem je zjistit, zda tato metoda může sloužit jako vhodný nástroj pro analýzu textů z oblasti politického diskurzu. A zároveň by měla být intuitivně a efektivně využitelná výzkumníky z různých humanitních oborů, kteří by se problematikou politického diskurzu chtěli zabývat. Teoretická část je věnována konceptům stranických rodin, politických stran, stranických systémů a analýze diskurzu. Praktická část je pak zaměřena na samotnou analýzu volebních programů etablovaných politických stran – ČSSD, ODS a KDU-ČSL.

Klíčová slova

Politické strany, stranické rodiny, volební programy, analýza diskurzu, politický diskurz, Bag-of-Words

Abstract

This diploma thesis presents an experimental analysis of electoral programs since 1996 by selected Czech political parties using the quantitative linguistic method Bag-of-Words. The aim is to find out if this method can serve as an appropriate tool for analyzing texts from the field of political discourse. At the same time, it should be intuitive and effective to learn from various humanities that would be interested in problematic political discourses. The theoretical part is devoted to the concept of party families, political parties, party systems and discourse analysis. The practical part is then focused on the actual analysis of electoral programs of the existing political parties - ČSSD, ODS and KDU-ČSL.

Key words

Political parties, party families, electoral programs, discourse analysis, political discourse, Bag-of-Words

Obsah

Úvod.....	7
1. Stranické systémy.....	8
1.1. Typologie Maurice Duvergera	8
1.2. Typologie Jeana Blondela	9
1.3. Typologie Giovanniho Sartoriho	10
2. Stranický systém České republiky.....	13
3. Teorie politických stran	15
4. Koncepty politických stran	17
4.1. Konfliktní linie v postkomunistickém prostoru střední Evropy	20
5. Koncept stranických rodin	22
6. Typy stranických rodin.....	28
6.1. Sociální demokraté a socialisté.....	28
6.2. Sociální demokracie v České republice	29
6.3. Krajní levice: komunistická strana	30
6.4. Komunistická strana v České republice.....	31
6.5. Strany politického středu: liberálové	32
6.6. Liberální strany v České republice	33
6.7. Křesťanští demokraté	34
6.8. Křesťanská demokracie v České republice.....	35
6.9. Konzervativní stranická rodina	36
6.10. Konzervativní stranická rodina v Českém prostředí	37
6.11. Krajní pravice	38
7. Diskurz.....	39
7.1. Analýza diskurzu	39
7.2. Politický diskurz	40
7.3. Diskurz a jeho analýza v českém prostředí	40
8. Praktická část-experimentální analýza	42
9. Charakterizace experimentu-data, metoda.....	43
9.1. Bag-of-Words model.....	43
Závěr	65
Přílohy	67
Literatura	69

Úvod

Výzkumy zabývající se politologickými tématy obvykle využívají kvalitativní metodologii, a to konkrétně některé pojetí diskurzivní analýzy. V těchto výzkumech se však nesetkáváme s uceleným postupem, který by vycházel z jednoho ze standardních diskurzivních přístupů (např. diskurzivně-historického, dialekticko-relačního, sociokognitivního aj.), které jsou spojeny s klasiky v této oblasti, jako jsou Michel Foucault, Teun A. van Dijk, Norman Fairclough, M. A. K. Halliday, Ruth Wodak ad. Vzhledem ke svému bakalářskému vzdělání v oblasti politologie se s tímto problémem aktivně setkávám a jako jeho hlavní příčinu spatřuji nedostatečnou obeznámenost politologů s uplatňováním diskurzivních metod. To mě přivedlo k myšlence najít způsob, jak tyto dvě vědecké disciplíny vhodně a efektivně propojit. Ve své diplomové práci chci provést experimentální analýzu politických volebních programů českých stran pomocí kvantitativní lingvistické metody Bag-of-Words. Cílem je zjistit, zda se tato metoda může stát vhodným nástrojem, který by politologové mohli využívat pro jazykové analýzy komunikátů týkajících se politického diskurzu.

V teoretické části představuji nejprve koncepty týkající se stranických systémů a politických stran. Hlavní pozornost je pak věnována stranickým rodinám a jejich zařazení v rámci socioekonomické osy, která je široké veřejnosti běžně známá jako rozdělení na pravici a levice. Na závěr této části přibližuji obsah pojmu diskurz a přístupy k jeho zkoumání.

V praktické části se zabývám experimentální analýzou volebních programů, a to od roku 1996, kdy proběhly první parlamentní volby v České republice až do posledních konaných voleb v roce 2017. Mezi vybrané politické strany patří Občanská demokratická strana, Česká strana sociálně demokratická a Křesťanská a demokratická unie – československá strana lidová, protože právě tyto strany byly ustanoveny před vznikem samostatné České republiky a účastnily se všech voleb ve zkoumaném období.

Výzkum v diplomové práci má experimentální charakter. Cílem tedy není najít nový metodologický přístup pro politologické výzkumy, ale zjistit potenciál využití konkrétní kvantitativní lingvistické metody k analýze politického diskurzu.

1. Stranické systémy

Stranický systém může být definován jako „(...) *souhrn stran v interakci v daném politickém systému nebo jako konstelace utvořená v rámci daného politického režimu souhrnem vzájemně závislých prvků, vyplývajících z počtu a velikosti existujících politických stran.*“ (Novák 1997: 45) V rámci politického systému hrají důležitou a nepostradatelnou roli politické strany. Charakter stran se mění relativně pomalu, kdežto jejich vzájemné vztahy se mohou proměňovat velmi rychle. Z odborné literatury vyplývají různé přístupy ke zkoumání stranických systémů. Mezi ty nejznámější a také nejvíce užívané patří teorie politických klasiků M. Duvergera, J. Blondela a G. Sartoriho. Těmto autorům a jejich typologizacím bude také věnována největší pozornost. Na začátku je zapotřebí rozlišit kategorie soutěživých a nesoutěživých stranických systémů. Nesoutěživý systém lze zjednodušeně charakterizovat přítomností pouze jedné strany. Soutěživý stranický systém pak poskytuje prostor pro soupeření více stran, a právě jemu bude věnována pozornost níže.

1.1. Typologie Maurice Duvergera

Jednu z nejrozšířenějších typologií představil M. Duverger v 50. letech 20. století. Duverger přišel s jednoduchým kritériem pro dělení stranických systémů, a sice rozdělením podle počtu stran v daném stranickém systému. Na tomto základě pak vyděluje systémy s jednou stranou (monopartajní), které jsou typické pro nedemokratické režimy. Dále pak systémy se dvěma stranami (bipartijní), které jsou založené na soutěži dvou velkých stran, které se střídají u vlády (v delším nebo kratším časovém hledisku). Poslední kategorií, kterou Duverger vydělil jsou vícestranické (multipartijní) systémy s více než dvěma stranami. (Strmiska, Hloušek, Kopeček, Chytilík 2005: 40)

Duverger ve svém výzkumu rovněž reflektuje vztah mezi stranickým a volebním systémem. Volební systémy mají velký vliv na stranický systém a jsou s ním úzce spjaty. Vliv volebního systému na stranický lze shrnout do tří pravidel (Duvergerovy zákony):

1. Proporční systém podporuje vznik multipartijního systému (strany jsou nezávislé, obvykle stabilní, četné a ukázněné).
2. Dvoukolový většinový systém dává vzniknout systému více stran (strany jsou pružné a relativně stabilní).

3. Jednokolový většinový systém přispívá ke vzniku bipartismu. (Novák 1997: 60)

Na tuto práci později navazovala řada autorů. Například Douglas Rae provedl systematickou analýzu parlamentních voleb ve dvaceti zemích a až na drobná upřesnění v zásadě Duvergerovy zákony potvrdil. (viz Rae 1971: 95) Každý volební systém je ovlivňován řadou dalších proměnných, a proto nemůžou mít tyto zákony zcela univerzální platnost.

1.2. Typologie Jeana Blondela

Blondelova typologie k těm nejužívanějším. Kromě počtu stran pracuje Blondel také s jejich velikostí (silou). Při své analýze pracuje s pěti proměnnými: „*počet stran, jejich poměrná velikost, jejich ideologické charakteristiky, sociální povaha jejich klientely a charakteristika jejich organizace a vedení.*“ (Novák 1997: 45–46) Rozlišuje soutěživé a nesoutěživé stranické systémy, přičemž se primárně věnuje studiu soutěživých stranických systémů. Stranický systém vnímá jako prostor, ve kterém si politické strany mohou navzájem konkurovat a soupeřit o podobné sociální skupiny lidí.

Ve své práci Blondel rozlišoval v rámci soutěživých stranických systémů bipartismus, systém dvou a půl strany, multipartismus s dominující stranou a také multipartismus bez dominující strany. Právě koncept dvou a půl té strany stojí za větší pozornost, neboť Blondel s ním přichází jako vůbec první. V daném stranickém systému figurují tři relevantní strany. Dvě velké-jedna středolevá a druhá středopravá a poté jedna malá centralistická strana. Právě tato třetí (půltá) strana má výrazně odlišné postavení. Plní funkci tzv. jazýčku na vahách. (Dvořáková 2008: 50) Ani jedna z velkých stran totiž nedosáhla na takový volební zisk, aby mohla vládnout samostatně. Nejmenší strana, s nejmenším volebním ziskem, je tak nezbytná a současně akceptovatelná pro sestavení vlády s vítězem voleb. (Strmiska, Hloušek, Kopeček, Chytilík 2005: 40–41)

Bipartismus v Blondelově pojetí je klasické soupeření dvou velkých politických stran. Pokud v tomto systému existuje i třetí strana, její volební zisk je bezvýznamný. Multipartijní systém s dominantní stranou se vyznačuje vysokým volebním ziskem (většinou okolo 40 %) jedné strany. Tato strana však zpravidla nezíská absolutní většinu poslaneckých mandátů, což ji nutí k dalšímu vyjednávání o podpoře ze stran dalších úspěšných politických formací.

Poslední kategorie, tedy multipartismus bez dominantní strany je charakteristický přítomností většího počtu politických stran, z nichž žádná nemá dominantní postavení. (Strmiska, Hloušek, Kopeček, Chytilík 2005: 41–42) Je důležité zmínit, že v politické vědě neexistuje žádné povšechně přijímané numerické kritérium, které by jasným způsobem vydělovalo strany velké (středně velké) a malé. Tato skutečnost je ovlivněna především odlišnou podobou stranických systémů, liší se především počtem stran a jejich vzájemnými vztahy.

1.3. Typologie Giovanniho Sartoriho

Výše zmíněné typologie pracovaly povětšinou s počtem případně velikostí politických stran. Významný posun přinesla práce Giovanniho Sartoriho z roku 1976 *Strany a stranické systémy*, kde je největší důraz kladen na vztahy ve stranickém systému. Na stranický systém pak lze nahlížet jako „(...) systém vzájemných působení, které jsou výsledkem stranické soutěže.“ (Sartori 1976: 40) Zásadní přínos tkví v odlišení formátu systému a typu systému. Formát je dán počtem relevantních (významných) stran. Počet stran přitom určuje stupněm rozdrobenosti neboli fragmentace systému. Typ systému je pak odvozen od stupně ideologické polarizace, tedy od ideologických vzdáleností daných politických stran. „Pojem ideologická vzdálenost vychází ze Sartoriho zjednodušujícího předpokladu, že všechny strany ve stranickém systému lze umístit na klasické socioekonomické pravolevé ose (tzv. jednorozměrné zjednodušení) a tím zjistit ideologickou vzdálenost.“ (Strmiska, Hloušek, Kopeček, Chytilík 2005: 42) Na základě této vzdálenosti pak lze zjistit, jak moc nebo málo je systém polarizovaný.

G. Sartori je prvním autorem, který věnuje pozornost relevanci politických stran v systému. Aby bylo možné adekvátně zjistit počet stran v systému, je zapotřebí vyřadit všechny strany, které nemají na fungování systému žádný vliv. Stanovil tedy dvě základní kritéria, jak určit, zda je strana relevantní – koaliční (vládní) potenciál a vyděračský potenciál. (Sartori 1976: 122–123, také Sartori 2001: 45) Pokud daná strana nesplňuje alespoň jedno z těchto kritérií je irelevantní/nevýznamná a měla by být vyřazena. Koaliční potenciál má politická strana ve chvíli, kdy je potřebná pro sestavení vládní koalice. Jako relevantní může být v tomto případě vnímaná i velmi malá politická strana, pokud se někdy ocitne v pozici, kdy je potřebná jako možný partner. Koaliční potenciál je tedy spojován s vládně orientovanými a ideologicky přijatelnými politickými stranami. Naproti tomu vyděračský

potenciál je vztahován k politickým stranám, které se nachází v permanentní opozici a ostatními aktéry politického prostoru nejsou vnímány jako možní vládní partneři. „*Strana má vyděračský potenciál, pokud její existence nebo vznik ovlivní taktiku soutěže mezi stranami, a zvláště jestliže změni směr soutěže.*“ (Strmiska, Hloušek, Kopeček, Chytilík 2005: 43) S oběma kritérii Sartori pracoval na příkladu politické situace ve své rodné Itálii.

Také G. Sartori pracuje v rámci soutěživých politických systémů s kategoriemi bipartismu, umírněného pluralismu, polarizovaného pluralismu a systému s predominantní stranou. Bipartismus pojímá podobným způsobem jako M. Duverger a J. Blondel, tedy jako soutěž dvou relevantních stran. Další strany hrají pouze marginální roli, neboť jedna ze dvou velkých stran je vždy schopna získat dostatečnou parlamentní většinu potřebnou k vládnutí. V delším časovém horizontu pak lze předpokládat alternaci dvou velkých stran. Tento systém je obvykle velmi slabě polarizovaný. (Strmiska, Hloušek, Kopeček, Chytilík 2005: 45) Jedna velká strana stojí blízko levého středu a druhá pravého středu, ideologická vzdálenost je tedy velmi malá a lze hovořit o umírněném bipartismu. Naopak polarizovaný bipartismus se vyznačuje vysokou mírou polarizace, politické strany jsou ideologicky velmi vzdálené a hledání kompromisu je složitou záležitostí.

Pro svou práci využívá Sartori dvojí podobu pluralistického systému¹, jedná se o systém s omezeným nebo extrémním pluralismem. K těm pak přidává konkrétní typy – umírněný nebo polarizovaný stranický systém. Omezený pluralismus je systém tří až pěti stran, kdy žádná z těchto stran není schopná získat absolutní většinu a vládnout tak sama. Sartori upozorňuje, že systém umírněného pluralismu se v zásadě přibližuje bipartismu. (Tamtéž) Jediný rozdíl je ve střídání nikoliv jednotlivých stran u moci, ale vládních koalic. Naproti tomu polarizovaný pluralismus se vyznačuje přítomností více než pěti či šesti politických stran v systému.

Poslední typ, který G. Sartori vyděluje je systém predominantní strany, který se opět pojí se soutěživým stranickým systémem. „*Systém lze k tomuto typu přiřadit, dosáhne-li nějaká politická formace alespoň tří autentických volebních vítězství, která jí zajistí absolutní většinu poslaneckých mandátů, za sebou.*“ (Strmiska, Hloušek, Kopeček, Chytilík 2005: 49) Nezbytnou podmínkou pro fungování takového systému je svobodná politická soutěž,

¹ Tyto podoby nazývá G. Sartori formáty.

která reálně probíhá. Je zapotřebí odlišit termín dominantní strany od predominantní. Dominantní strana se vyznačuje výrazným a dlouhodobě větším volebním ziskem mandátů, ovšem nikdy nezíská absolutní většinu potřebnou pro samostatné vládnutí. Vládnout tedy může pouze v koalici nebo menšinově.

Oblast výzkumu společně s klasifikací stranických systémů a politických stran je jednou z nejdynamičtějších oblastí politické vědy. V dnešní politické realitě plní politické strany důležitou roli ve společnosti, jako jakéhosi zprostředkovatele mezi společností a státem. To i přes skutečnost, že politické strany nejsou jediným aktérem², který zajišťuje podíl občanů na politice. Snaha o teoretickou a také faktickou analýzu stranicko-politických systémů je i přes jejich dynamicky měnící se povahu jistě na místě.

² Dalším velmi významným aktérem na politické scéně jsou zájmové skupiny.

2. Stranický systém České republiky

O stranickém systému, který je relativně dobře strukturovaný a také soutěživý lze v českém prostředí hovořit už v období před první světovou válkou. V tomto období byl stranický systém stále v procesu utváření, ale lze říci, že dosáhl poměrně vysokého stupně konsolidace. V meziválečném období podoba stranického systému přímo závisela na demokratičnosti politického režimu. Když se k moci ve druhé polovině 40. let dostal komunistický režim, došlo ke zničení politické plurality a byl nastolen nesoutěživý režim. Největší změnou však byla změna dosavadních politických struktur, které byly narušeny komunistickým sociálním inženýrstvím.

Komunistický režim zanechal „(...) specifické politické dědictví, které silně ovlivňovalo politickou soutěž ještě dlouho po jeho pádu a přineslo nutnost provést politickou a ekonomickou transformaci.“ (Strmiska, Hloušek, Kopeček, Chytilík 2005: 434) Navázání na předkomunistický stranický systém po roce 1989 se stalo nemožným a bylo potřeba vytvořit „nový“ stranický systém. Po přechodu k demokracii zažila Česká republika velmi dynamické období formování nového stranického systému.

Po sametové revoluci v roce 1989 Česká republika zavedla parlamentně demokratický systém s využitím poměrně volebního systému. Český stranický systém nelze označit za plně konsolidovaný (zralý), ale je výrazně zralejší než například stranický systém Slovenska nebo Polska ve stejném období. V českém prostředí jsou politické strany relativně institucionálně zakotvené, mají vybudovanou vazbu na určitý elektorát a také poměrně stabilní organizační strukturu. Nejvýznamnější konfliktní linií, která se v Česku prosadila byla socioekonomická linie, která se zde prosadila už v první polovině devadesátých let. Roli ve vytváření podoby stranického systému hrála také konfliktní linie komunismus-antikomunismus, ale její vliv byl v porovnání se socioekonomickou linií omezený.

Formování stranického systému lze periodizovat různým způsobem, přičemž nejčastějším kritériem pro rozdělení na jednotlivá období jsou volby do České národní rady nebo později do Poslanecké sněmovny. Dle mého názoru je pro tuto práci dostačující poněkud více shrnující přehled, který podávají ve své knize autoři Lukáš Linek a Pat Lyons. Ti přišli s myšlenkou, že by se český stranický systém neměl rozdělovat pouze na základě proměn ve volbách, ale měly by být brány v úvahu i změny, které probíhají mezi volbami. Stranický

systém rozdělili do tří fází, přičemž zohledňují především vznik vůdčích aktérů v rámci stranického systému, jejich interakci a také identitu.

První fázi zařazují autoři k období dominance Občanského fóra (OF) v roce 1990 a ustavování dvou vedlejších subjektů stranického systému. Druhá fáze se nesla ve znamení utváření dvou hlavních formací stranického spektra a utváření vztahů mezi nimi. Časově lze toto období vymezit roky 1990–1996. Pro třetí fázi, která následovala po sněmovních volbách v roce 1996 je příznačná stabilizace stranického systému a také snížení počtu relevantních stran. (Linek, Lyons 2013: 32) K této klasifikaci je možné přiřadit ještě jednu, čtvrtou, fázi, která vyplývá ze situace na politické scéně za poslední roky. Počátky této fáze lze hledat v roce 2009 a je pro ni typický propad volební podpory a vzestup nových subjektů. Ztráta volební podpory se týká hlavně dvou dosud největších politických stran a sice České strany sociálně demokratické (ČSSD) a Občanské demokratické strany (ODS). (Klvaňová 2016: 17) Český stranický systém lze považovat za relativně konsolidovaný, hlavní politické strany byly ustanoveny v počátečních fázích jeho vývoje a už na počátku devadesátých let si získaly relevantní postavení v rámci systému.

3. Teorie politických stran

V moderní politice jsou politické strany nezbytným prvkem fungování, bez jejich existence si nelze představit žádnou fungující demokracii. Přičemž demokracie není nic jiného, než *„soutěž mezi jednotlivci a zorganizovanými skupinami (primárně politickými stranami) o klíčové pozice v systému vládnutí, a to prostřednictvím regulérních voleb a s vyloučením použití násilí.“* (Diamond, Linz, Lipset 1990: 6)

Sousloví politická strana pochází z řeckého slova „pars“, které doslovně znamená část, oddíl, díl. Jejich vznik je spjat se industriální společností v 19. století a jejím demokratizováním. Postupně se také začalo rozšiřovat volební právo a tím se začaly politické strany stávat pevnou součástí masové politiky. (Strmiska, Hloušek, Kopeček, Chytilík 2005: 10)

Přesné definování politické strany často naráží na mnohá úskalí, může se jednat o sociálně-kulturní nebo historické odlišnosti jednotlivých zemí. Politická strana je často vnímaná jako široký a nejasný pojem, který nelze přesně vymezit. Mnoho autorů se snaží o nalezení univerzální a ideální definice politické strany, která by přinesla jasné obrysy, které by ji vymezovaly a platily by za každé situace, nezávisle na časovém nebo zeměpisném rozlišení. Snaha vytvořit obecnou teorii politických stran je jistě při nejmenším problematická. Je zapotřebí zvážit, zda je vůbec možné takovou teorii aplikovat na všechny stranicko-politické systémy. Univerzálnost typologie bude podmíněna přinejmenším časovým hlediskem. Vytvořit typologii, která by zahrnovala všechny historické typy stran je však velmi těžké. Tyto ambice má pouze vývojová typologie, která však naráží na úskalí pro utřídění současného spektra politických stran.

Jedna z nejpoužívanějších definic je tzv. „minimální“ definice Giovanniho Sartoriho. Dle něj politická strana znamená *„politickou skupinu, jež se účastní voleb, jež je schopna jejich prostřednictvím prosadit své kandidáty do veřejných úřadů.“* (Sartori 1976: 64) Sartoriho definice se vyznačuje obecností a minimem charakterizujících znaků. Mnozí autoři (např. Novák 1997: 23 nebo LaPalombara, Weiner 1966: 29) na tento koncept navazují a přidávají další znaky politické strany, kterými mohou být trvalost organizační struktury a existence místních územních struktur a centrálního vedení. Dalšími znaky mohou být ideologická orientace a/nebo prezentování určitého programu, popřípadě alespoň základních politických cílů a také zisk společenské podpory nejenom prostřednictvím voleb.

Většina definic se potýká s problémem jasného rozlišení politických stran a zájmových skupin jako jsou odbory, komory nebo svazy zaměstnavatelů. „*Maurice Duverger (1954) viděl rozdíl mezi politickou stranou a zájmovou skupinou v tom, že politické strany se snaží moc získat a vykonávat, zatímco zájmové skupiny pouze na moc působit, tj. snaží se uplatňovat svůj vliv.*“ (Strmiska, Hloušek, Kopeček, Chytilík 2005: 11) Zde ovšem nastává problém s vymezením moci. Podle klasické definice Maxe Webera by totiž moc znamenala možnost rozhodovat o chování jiných osob i proti jejich vůli, kdy by tato charakteristika platila i pro zájmové skupiny. (Fiala, Strmiska 2009: 36) Další rozdíl může být například šíře zájmů a programových cílů, kde se zájmová skupina zpravidla věnuje jen úzkému okruhu zájmů. Zřejmě nejspolehlivější kritérium pro odlišení politických stran a zájmových skupin jsou volby. Zájmové skupiny se voleb neúčastní, kdežto politické strany chtějí své cíle realizovat právě prostřednictvím voleb.

4. Koncepty politických stran

Politické strany mohou být teoreticky vymezeny různými způsoby. Jedná se o velmi rozsáhlé téma ať už z teoretického nebo metodologického pohledu. (Fiala, Strmiska 2001) Mezi ty nejužívanější patří dělení dle organizace nebo ideologicko-politického zaměření. Podle první klasifikace můžeme strany dělit na kádrové (ty bývají často synonymně označovány také jako strany honorační, elitní či strany notáblů) a masové strany. Toto dělení nastínil v 50. letech Maurice Duverger, na jehož koncept později mnozí navazovali³. (Hloušek, Kopeček 2010: 11) Kádrové strany se vyznačují svou úzkou provázaností se skupinou neformálních lídrů, okolo kterých strana vznikla. Většina z nich vznikla v 19. století. Územní organizace strany je málo propracovaná a aktivita k voličům vyvstává obvykle v období před volbami. Masová strana se vyznačuje silnými stranickými institucemi s početnou členskou základnou a trvalými vazbami k voličům. Dominantním obdobím pro masové strany je rozmezí mezi lety 1880 a 1960. (Hloušek, Kopeček 2010: 11)

Na tuto konceptualizaci politických stran navázal v roce 1966 Otto Kirchheimer, který identifikoval nový typ, a sice univerzální (catch-all) stranu. Synonymně bývá označována také jako strana volební nebo „všelidová“. Tato strana vznikla jako reakce na proměny po druhé světové válce v západní Evropě, bývá spjatá především s rozvojem televizního vysílání, růstem životní úrovně a narušením tradičních sociálních hranic. (Kirchheimer 1966: 177–200) I Kirchheimerova typologie byla dále rozvíjena například A. Panebiancem nebo dvojicí autorů R. Katz a P. Mair. Pro naši analýzu však není podstatné rozvíjet všechny klasifikace spojené s politickými stranami.

Poslední (neméně významnou zmínku) však musíme věnovat ještě typologii Steina Rokkana. Jeho koncepce konfliktních linií (cleavages) je považována za poměrně vhodný nástroj k vysvětlení vývoje a proměn politických stran v Evropě v 19. a 20. století. Podstatou je rozdělení každé společnosti na různé sociální skupiny, které jsou odlišné (dělíci, věřící, podnikatelé atd.). Aby mohla vzniknout konfliktní linie, je důležité, aby si daná

³ Pro svou výše zmíněnou klasifikaci potřeboval Duverger ještě jeden koncept, zohledňující příčiny vzniku, na který později navazoval. Jednalo se o interní/externí vznik stran. Interně vzniklé strany mají svůj původ na parlamentní půdě, okolo skupiny poslanců s podobnými názory. Na tomto základě vznikla většina konzervativních a liberálních stran v 19. století. Oproti tomu externě vzniklé strany se zrodily mimo půdu parlamentu, od počátku fungovaly jako politická reprezentace dělnictva. Vyznačovaly se velmi propracovanou organizační strukturou. (Strmiska, Hloušek, Kopeček, Chytilík 2005: 13-14)

skupina uvědomovala svou kolektivní identitu. Častým jevem je také určité napětí mezi skupinami, plynoucí z rozdílných zájmů. „*Pokud je toto napětí dostatečně intenzivní a dlouhodobé, může vést k vzniku konfliktní linie.*“ (Strmiska, Hloušek, Kopeček, Chytilík 2005: 19)

Evropa prošla dvěma dlouhodobými historickými procesy, které způsobily štěpení západoevropské společnosti a vznik nových moderních států a národů. Jedná se o národní a průmyslovou revoluci, které bylo možné pozorovat ve dvou dimenzích (teritoriální a funkcionální), díky jejich vlivu na společnost a politiku. (Hloušek, Kopeček 2004: 35) Národní revoluce začala proces budování národa-vytváření národních identit a moderních národů, proti těmto snahám se ale často zvedal odpor ze strany regionů. Ty se vyznačovaly odlišnou identitou než národotvorné centrum, ať už z historických, jazykových, etnických či jiných důvodů. Národní revoluce tedy přinesla hluboký konflikt mezi centrem a periferií. „*Zároveň se také procesy národní revoluce historicky kryly se soupeřením mezi katolicismem a protestantismem. (...) Tento konfliktní potenciál byl významně umocněn sekularizací, k níž došlo v 19. a 20. století. Národní revoluce tak dala vzniknout také rozporu mezi církví a státem.*“ (Strmiska, Hloušek, Kopeček, Chytilík 2005: 20)

Naproti tomu průmyslová revoluce s sebou přinesla demografické, společenské a také politické zásahy do evropské společnosti. Kulturní i hospodářský život se začal soustřeďovat do velkých měst na úkor venkova. Nabýval politický i ekonomický význam měst a postupně se zvyšoval i počet obyvatel. Na základě průmyslové revoluce tak byl vytvořen rozpor mezi městem a venkovem. Další změnu, kterou tato revoluce přináší je změna ekonomiky, spojená se soukromým kapitalistickým podnikáním a růstem námezdní práce. To vedlo k vytvoření další konfliktní linie a sice zaměstnavatelé versus zaměstnanci, dále také spor mezi vlastníky a pracujícími. (Hloušek, Kopeček 2004: 36) Schematicky lze výše popsané vztahy ukázat i pomocí tabulky:

	Teritoriální dimenze	Funkcionální dimenze
Národní revoluce	Konfliktní linie centrum vs. periferie	Konfliktní linie církev vs. stát
Průmyslová revoluce	Konfliktní linie město vs. venkov	Konfliktní linie vlastníci vs. pracující

Tabulka 1 Schéma konfliktních linií (Strmiska, Hloušek, Kopeček, Chytilík 2005: 21)

Výše zmíněné konfliktní linie mohou být považovány za nejdůležitější a také nejrozšířenější, což ale nepopírá existenci i jiných konfliktních linií. „Na základě konfliktní linie centrum-periferie vznikly různé regionální formace („strany teritoriální obrany“). Konfliktní linie církev-stát vedla k vytvoření křesťanskodemokratické a křesťanskosociálně orientovaných formací. Konfliktní linie město-venkov determinovala vznik agrárních stran, hájících zájmy venkovského, a tudíž převážně zemědělského obyvatelstva. Konečně konfliktní linie vlastníci-pracující dala vznik sociálnědemokratické a socialistickým stranám, zastupujícím zájmy dělníků.“ (Hloušek, Kopeček 2004: 37–38) Stein Rokkan označil za nejdůležitější linii vlastníci-pracující, protože měla homogenizující vliv. Tři historicky starší konfliktní linie spíše vysvětlovaly rozdíly ve vývoji evropských stranických systémů. Na základě poslední linie tak vznikly nejvýznamnější strany moderní evropské pravice a levice.

V souvislosti s vytvářením moderních politických stran je důležité zmínit ještě jednu událost, která se stala kritickým zlomem. Jedná se o tzv. mezinárodní revoluci, která byla vyvolána bolševickou revolucí v Rusku roku 1917. Vznikl rozpor uvnitř dělnické komunity, který byl dán konfliktem mezi národní a mezinárodní identitou. Z tohoto napětí dalo vzniknout komunistickým stranám. (Hloušek, Kopeček 2004: 38)

4.1. Konfliktní linie v postkomunistickém prostoru střední Evropy

„V podmínkách zemí bývalého východního bloku je aplikace „sociologicky“ chápaných konfliktních linií více než problematická. V období trvání komunistických režimů zde totiž došlo k natolik hlubokým společenským a politickým změnám, že tradiční sociopolitické struktury včetně dávné struktury konfliktních linií byly vážně narušeny, nebo dokonce zničeny.“ (Strmiska, Hloušek, Kopeček, Chytilík 2005: 27) Obnovení stran vzniklých před nástupem komunismu bylo až ve většině případů neúspěšné. V zemích bývalého sovětského bloku se dodnes objevuje vysoká volatilita⁴ a také odlišné vnímání termínů „pravice“ a „levice“. V západní Evropě vychází toto rozdělení převážně z konfliktní linie vlastníci-pracující. Konfliktní linie tak nemohou být v tomto regionu vnímány jako „sociologické“, ale spíše jako „politické“ a také transformační.

Významnou roli na počátku transformace hrála konfliktní linie, kterou lze označit spor mezi komunistickým režimem a antirežimní opozicí. Tato linie v sobě implicitně obsahovala také další linie, ať už transformační nebo tradiční (například spor/linie o podobě režimu, který mnohdy nepřežil první svobodné volby). V pokročilejší době demokratizace se vykristalizovaly další konfliktní linie. Mezi ty nejdůležitější lze zařadit konfliktní linii socioekonomické transformace a nacionalistickou konfliktní linii transformace (nacionalismus versus regionalismus či etnicita) Tyto linie se vyznačují velmi silnou mobilizační silou a dlouhodobou perspektivou, neboť v sobě i dvě tradiční linie-vlastníci/pracovníci a také centrum/periferie. Významnost výše zmíněných konfliktních linií se může v jednotlivých postkomunistických zemích lišit.

Socioekonomická konfliktní linie transformace je založená na neujasněných vlastnických vztazích. Po pádu režimu nebyl sociální ani ekonomický status jedince jednoznačně určen (v třídním slova smyslu). Konflikt probíhal mezi těmi, kteří touto transformací získali (winners) a těmi, kteří se dostali do marginálního postavení (losers). Tuto linii podporuje také podoba a rychlost privatizace státního majetku, rozsah liberalizace ekonomiky atd. *„Na jedné straně této konfliktní linie transformace zpravidla stojí konzervativně a liberálně orientované formace profilující rychlejší transformaci směrem k tržní ekonomice. Proti nim*

⁴ proměnlivost podpory voličů jednotlivých politických stran v závislosti na čase

se profilují sociálnědemokratické či socialistické strany, které více zohledňují sociální dopady. Povaha soutěže těchto stran se tím podobá soupeření mezi pravicí a levicí v západní Evropě.“ (Strmiska, Hloušek, Kopeček, Chytilík 2005: 28)

Nacionalistická konfliktní linie transformace vychází z identity. Ta je budována okolo etnických skupin, náboženských skupin, jazykových společenství či národů. Obsahuje tedy klasickou konfliktní linii centrum/periferie. Nacionalistická konfliktní linie se ale v prostředí střední Evropy výrazněji neprosadila.

V zemích s převažující socioekonomickou konfliktní linií (jako je i ČR) se stranické spektrum koncentruje kolem osy pravice-levice, což vede k ideově-programové podobnosti se západními modely. To nás přivádí k otázce, jakým způsobem klasifikovat strany na základě ideově-programové blízkosti.

5. Koncept stranických rodin

Největší pozornost budeme věnovat konceptu stranických rodin, který je vhodným nástrojem především pro klasifikaci středoevropských politických stran a je považovaný za jeden z nejrespektovanějších. To potvrzují i Peter Mair a Cas Mudde „*použití určitého pojetí stranické rodiny je sine qua non komparativního výzkumu stran, protože pouze tím, že identifikujeme souvislosti a shody mezi stranami v různých politických obdobích, můžeme získat patřičný smysl toho, co je či co není možné srovnávat nebo co je a co není stejné*“ (Mair, Mudde in Hloušek, Kopeček 2010: 14). Strany napříč Evropou jsou často spojovány do spřízněných skupin, které můžeme nazývat stranické rodiny. Ke spojování dochází především na základě společného původu stran (viz. výše), druhým aspektem je ideově-programový profil. (Strmiska, Hloušek, Kopeček, Chytilík 2005: 30)

Zásadní průlom pojící se s vydělováním politických stran do jednotlivých rodin přišel až na konci 20. století. Jisté náznaky inklinující k této typologii lze ale nalézt již v 50. letech 20. století například u Maurice Duvergera nebo Giovanniho Sartoriho. Oba tyto autoři pracovali se stranickými rodinami v rámci svých analytických a klasifikačních konstrukcí, s jasnou klasifikací jako bude předložena níže však nikdy nepřišli. Typologizace přichází v době, „*(...) kdy se definování hlavních ideově-politických směrů stalo ve srovnání s minulostí svým způsobem obtížnější. Jednalo se o důsledek pozvolného rozpadu tradičních sociálně-politických milieu, proměny podoby historických konfliktních linií (cleavages), eroze pevných hranic mezi voličskými segmenty a v neposlední řadě transformace politické orientace mnoha stran.*“ (Hloušek, Kopeček 2010: 15–16)

Daniel Louis Seiler se svým dílem *Parties et familles politiques* z roku 1980 může být označen jako průkopník konceptu stranických rodin. Percepce toho díla však neměla velkého rozsahu krom francouzského prostředí. Větší dosah měl systematizující pohled na problematiku Klause von Beymeho v knize *Parteien in westlichen Demokratien*. Beyme vymezil deset stranických rodin na základě analýzy západoevropských stran, přičemž stranické rodiny nazýval duchovními rodinami. (Hloušek, Kopeček 2010: 16) Strany rozdělil následovně:

- Liberální a radikální
- Konzervativní
- Dělnické (sociálnědemokratické a socialistické)

- Regionální a etnické
- Agrární
- Křesťanskodemokratické
- Komunistické
- Extrémně pravicové
- Ekologické

Hlavním klíčem pro rozdělení stran do rodin bylo vývojové hledisko čili historický vývoj. Při své práci bral v potaz již známé Rokkanovo dělení dle konfliktních linií (cleavages) a snažil se zohlednit jejich proměny v čase. V rámci konstruování stranických rodin kladl K.von Beyme důraz především na společný ideologický základ, což zahrnuje sdílené hodnoty a normy a také základní programové principy. Od tohoto základu poté odvozoval jejich duchovní spřízněnost, která dále poskytovala určitý společný étos. (Beyme 1985: 14–31) Důležitost duchovní stránky stranických rodin potvrzují i následovníci Beymeho, kteří vnímají ideologii jako „*systém víry směřující přímo do srdce stranické identity*“ (Mair, Mudde 1998: 220).

Andrzej Antoszewski shrnuje čtyři základní důvody, díky kterým lze s typologií stranických rodin pracovat v rámci prostoru střední a východní Evropy:

1. tento koncept patří v politické vědě k těm nejrozšířenějším,
2. rozdělení politického spektra na pravici a levice má význam jak pro strany, tak i pro voliče, kteří se lépe orientují v politické nabídce,
3. sebeidentifikace většiny stran probíhá prostřednictvím určité ideologie,
4. členství v nejvýznamnějších mezinárodních stranických strukturách se stalo atraktivním. (Antoszewski 2005: 42–43)

Beyme uzpůsobil svůj koncept dynamicky se měnícím podmínkám ve střední a východní postkomunistické Evropě. Oproti své původní klasifikaci rozčlenil postkomunistické strany na hnutí/strany fóra, křesťanské demokraty, liberály, sociální demokraty, reformní komunisty, ekology, nacionalisty, etnické a regionální strany a funkční skupiny. (Beyme 1994: 297–312) Beymeho klasifikace byla inspirativní hlavně pro Paula Lewise, který na tomto základě zkonstruoval koncepci pro střední a západní Evropu. Vyčlenil celkem sedm skupin a sice: postkomunisty, sociální demokraty, liberály a protržně orientované konzervativce, etnické formace, agrárníky, křesťanské demokraty a tradicionalistické konzervativce a nacionalisty. (Lewis 2000: 56–57) Jeho klasifikace však doznává větších trhlin

hlavně z důvodu podcenění proměn identit stran v regionu po zhroucení komunistických režimů a také jasně nevytyčil kritéria pro zařazení do konkrétní rodiny. (Fiala, Strmiska 2002: 16)

Dle autorů Hlouška a Kopečka je na místě rozlišit území střední Evropy (Česká republika, Polsko, Maďarsko, Slovensko a Slovinsko) od zbytku postkomunistických zemí. Skupina výše uvedených zemí se vyznačuje větší tendencí ke sblížení se se západoevropskými stranickými vzory. Oproti počátku devadesátých let je ideově-polická orientace výrazně usazenější a přehlednější. *„Lze se předběžně domnívat, že místo konstrukce nové podoby stranických rodin je v současnosti možné pro střední Evropu opatrně a kriticky využít klasické západoevropské koncepty“* (Hloušek, Kopeček 2010: 18).

Při rozdělení politického spektra na klasické pravolevé socioekonomické dělení, lze určit tyto stranické rodiny na levici: sociální demokraté, komunistické strany (někdy nazývané jako radikálně levicové rodiny) a zelení. Na pravé straně spektra pak křesťanští demokraté, konzervativci a liberálové a poté heterogenní skupinu krajně pravicových stran. Samostatně bývá vydělována rodina regionálních a etnických stran, které jsou v rámci pravolevé osy těžko zařaditelné. U některých stran v současné Evropě je jednoznačné přiřazení ke stranické rodině velmi složité, platí zde, že ideově-programová orientace se stále vyvíjí a přelévá mezi definovanými stranickými rodinami. Dalším důvodem může být také krátká životnost některých stran, které díky tomu nestihnou zformovat trvalejší a jasnou identitu pro přiřazení do stranické rodiny. (Strmiska, Hloušek, Kopeček, Chytilík 2005: 31–32)

5.1. Kritéria pro vymezení stranických rodin v prostoru střední Evropy

Problematika stranických rodin a jejich teoretické předpoklady jsou předmětem bádání mnohých autorů. Již zmíněný Klaus von Beyme považuje za základ svého modelu ideologické kritérium. S tím také souhlasí autoři Mair a Muddle a svůj koncept rozšiřují o kritérium genetického původu stran. (Mair, Mudde 1998: 226) Michael Gallagher a jeho kolegové rozdělují strany do rodin podle třech základních kritérií. Prvním z nich je genetický původ, který míní vznik různých druhů politických stran v odlišných částech západní Evropy v podobných historických podmínkách a na základě obdobných zájmů. Druhým kritériem jsou transnacionální vazby čili propojení stran s podobnou orientací na nadnárodní úrovni

(např. Evropský parlament). Posledním kritériem jsou programové politiky (policies), které mají být podobného charakteru napříč zeměmi. (Gallagher, Laver, Mair 2001: 202–203)

Tyto přístupy nelze označit jako protikladné, jsou zde však přítomny významné odlišnosti. Beymeho ideologičnost je kompaktnějším kritériem než policies, avšak ideový prvek je implicitně přítomen i u kolektivu autorů kolem Gallaghery.

5.2. Programatika politických stran

„Programy politických stran jsou důležitým předmětem politologického výzkumu soustředěného na výzkum stranicko-politické problematiky.“ (Fiala, Strmiska 2009: 91) Jako problematický se jeví častý kontrast mezi programem, který strany nabízí voličům před volbami a skutečně realizovanou politikou. Ideový základ může v průběhu času podléhat určitým změnám, které jsou následkem především ekonomických, politických, společenských nebo kulturních proměn společnosti. Ideově-politické jádro strany však bývá měněno jen pozvolna, většinou evolučně. Radikální a rychlé změny mohou nastat, zpravidla však bývají výjimkou. (Hloušek, Kopeček 2010: 19–20) Beyme považuje za zdroje určení ideologického základu především selektivní analýzu stranických materiálů, které zahrnují programy a prohlášení a také již existující literaturu k jednotlivým stranám. Pro naši analýzu je důležité připomenout, že se budeme zabývat politickým programem daných stran. (Hloušek, Kopeček 2010: 21) *„Politický program by měl být pro všechny členy společným závazným vodítkem, které určuje jejich politické konání a myšlení.“* (Fiala, Strmiska 2009: 95)

Na stranické programy lze nahlížet ze dvou pohledů: formálního a ideologického. Formální hledisko představuje, jaký typ stranického programu konkrétní program reprezentuje. Ideologický/názorový pohled demonstruje, jak se strana ideologicky vymezuje a jaké nabízí řešení pro jednotlivé oblasti politiky. Politické programy mohou být rozřazeny do čtyř skupin:

1. Základní programy: reprezentují politická stanoviska k nejrozličnějším problémům, které se mohou týkat jedinců, společnosti a jejich vzájemného vztahu vůči sobě či státu. Odráží sebereflexi strany a slouží k integraci členů. Jádrem základních programů jsou základní hodnoty, které strana vyznává. Lze říci, že se jedná o jakousi „ústavu“ politické strany. (Fiala, Strmiska 2009: 93–94)

2. Akční programy: rozvíjí cíle a aktivity základního programu ve střednědobé a dlouhodobé perspektivě. Většinou se jedná o konkrétní okruhy politiky jako například energetická, školská nebo obchodní politika. Akční program přitom může tvořit jedním tématem nebo výčtem aktuálních témat. Nalezení zřetelné hranice mezi základním a akčním programem je nelehké. Pro správné fungování je zapotřebí vytvořit syntézu mezi oběma programy, kde jsou výchozí principy formulované v rámci základního programu a naplňovány jsou konkrétním obsahem v akčním programu. Důležité je připomenout, že akční program je proměnlivý, neboť jeho úkolem je reflektovat aktuální problémy. (Tamtéž)
3. Volební programy: programatická vyjádření stran, které se účastní voleb. Většinou bývají formulovány silně emocionálně. Užívají obzvláště aktuální témata, o kterých si myslí, že by mohly oslovit co nejvíc voličů nebo naopak by mohly uškodit protivníkům. (Tamtéž)
4. Vládní prohlášení: přináší detailní ztvárnění politických cílů a úspěchů vládní strany, popřípadě koalice. Může se týkat všech důležitých oblastí veřejného života. Toto prohlášení je časově omezené vzhledem k mandátu, důraz je kladen na výklad politických záměrů a opatření. (Tamtéž)

Ideově-politické postoje politických stran bývají považovány za nejdůležitější kritéria pro rozdělení stran v rámci stranicko-politických typologií. Rozpory v rámci programů jednotlivých stran je důležité sledovat v příslušných oblastech politiky, v nichž se realizují. Arend Lijphart klasifikoval sedm ideologických dimenzí, ve kterých střety stran probíhají: socioekonomická dimenze, náboženská dimenze, kulturně-etnická dimenze, dimenze podpory režimu, městske-venkovská dimenze, postmaterialistická dimenze a zahraničně politická dimenze. Toto rozdělení je možné pouze pokud je konfliktní ideologická dimenze trvalejšího charakteru. (Fiala, Strmiska 2009: 98) Nesmí jít o programové rozdíly, které vystanou v rámci jedné voleb a záhy poté vymizí.

Pro účely této práce bude relevantní varianta pracující s volebními programy politických stran. Analýza bude založena dvou kritériích, přičemž ideologicko-programové kritérium bude považováno za primární a sekundární roli sehraje kritérium historického (genetického) vývoje stran, s ohledem na problém dis/kontinuity stranických systémů, kdy většina současných stran vznikla až po revolučním roce 1989. Z důvodu návaznosti

na analýzu je potřebné naznačit vývoj a vytváření stran v rámci stranické rodiny, včetně současných ideologických základů. V potaz budou brány kořeny vzniku a programové priority.

6. Typy stranických rodin

6.1. Sociální demokraté a socialisté

Socialistické a sociálnědemokratické strany lze označit za nejvýznamnější rodinu na levé straně politického spektra. Většinou získávají třetinu nebo více hlasů. Původ těchto stran je spojován s průmyslovou revolucí v 19. století, zejména pak se socialistickým hnutím, které v této době sílilo a rostoucím počtem továrního dělnictva. Většinou se strany tohoto zaměření hlásily k revolučnímu marxismu a s ním se pojící představě třídního boje. Strany dávaly přednost státnímu plánování a znárodňování ekonomiky před tržním hospodářstvím a společnost chtěly mít bez sociálních rozdílů. (Hloušek, Kopeček 2010: 27)

V průběhu druhé poloviny 19. století se měnila celková identita stranické rodiny, což vyústilo k revizi Marxova učení. Hlavními mysliteli byli především Eduard Bernstein, Karl Kautský nebo Viktor Adler, kteří „(...) přehodnotili Marxovu představu o zostřujících se třídních rozporech ve společnosti. Jako prostředek nastolení socialistické společnosti nahradili revoluci představou evoluční reformy stávajícího uspořádání, jež povede ke zlepšování postavení dělnictva.“ (Hloušek, Kopeček 2010: 28)

Již před první světovou válkou započal proces transformace podoby této stranické rodiny. Postupně akceptovali liberálně demokratické zásady a stali se z nich zastánci parlamentního režimu, čím začalo postupně mizet i antisystémové vnímání sociální demokracie. Na konci 20. století programy většiny sociálnědemokratických a sociálně demokratických stran kladly důraz na solidaritu, sociální spravedlnost, ochranu nejrozdílnějších menšin, sociálně slabších a také žen. Kladli důraz na zmenšování sociálních rozdílů skrze progresivní zdanění a státní redistribuce. Projevovala se také snaha o cenovou stabilitu, ekonomický růst, zvýšení mezd a odstranění nezaměstnanosti. (Thomas 1994: 23) I nadále kladly tyto strany důraz na rovnost, kterou však začali chápat spíše jako snahu o vytvoření rovnosti šancí než jako jakousi snahu o odstranění sociálních rozdílů.

6.2. Sociální demokracie v České republice

Česká strana sociálně demokratická navázala v listopadu 1989 na činnost předchozích formací, kterými byly v průběhu 20. století:

- 1918 Československá sociálně demokratická strana dělnická
- 1945 obnovení strany pouze v českých zemích jako Československá sociální demokracie
- 1948 došlo k násilnému sloučení s Komunistickou stranou Československa (KSČ)
- 19. listopadu 1989 došlo k obnovení činnosti sociálnědemokratické strany
- 1993 došlo k přejmenování strany na Českou stranu sociálně demokratickou (ČSSD)

Po přejmenování se do čela ČSSD dostal Miloš Zeman a strana se postupně začala proměňovat z marginální formace na plnohodnotnou levicovou stranu, která je rovněž od roku 1998 vládní stranou. *„ČSSD představuje moderní sociálnědemokratickou stranu, která se orientuje podle vzoru západoevropských sociálnědemokratických a socialistických stran, čemuž odpovídá i její afilace k evropským stranickým internacionálám.“* (Strmiska, Hloušek, Kopeček, Chytilík 2005: 448)

Strana prosazuje obvyklou levicovou ekonomickou a sociální politiku, podporovala vstup ČR do NATO a Evropské unie. Hlásí se k principům svobody a demokracie, ekologické odpovědnosti a solidarity, sociální spravedlnosti skrze parlamentní a přímou demokracii.

6.3. Krajní levice: komunistická strana

Vznik většiny komunistických stran je spojován s rokem 1917 a bolševickou revolucí proběhnuvší v Rusku. Téměř všechny komunistické strany v Evropě byly ustanoveny do začátku 20. let 20. století. Základna komunistických stran je tvořena radikálními křídly sociálnědemokratických a socialistických stran. „Komunisté stručně řečeno odmítli reformistický odklon sociálnědemokratických stran od Marxovy představy o revoluční změně politického režimu, přijali za svou marxisticko-leninskou ideologii, k jejímž nejdůležitějším prvkům patřil třídní boj a představa vytvoření společnosti založené na diktatuře proletariátu v čele s jejím předvojem, komunistickou stranou.“ (Hloušek, Kopeček 2010: 56)

Vůdčím principem byl demokratický centralismus, který předpokládal disciplínu uvnitř strany⁵ a pyramidovité podřízení nižších celků vyšším. Příkazy přicházely shora z moskevského centra Kominterny⁶, což je velmi unikátní rys komunistických stran, lze říci že se jednalo až o otrockou podřízenost jejich nařízením. (Hloušek, Kopeček 2010: 57) Důležitým aspektem, který posiloval nadřazenost moskevského centra byl kult vůdce ztělesňovaný nejvýrazněji Josefem Stalinem a také úcta k Sovětskému svazu, jakožto první a nejvýznamnější zemi komunistického hnutí.

Výše zmíněné faktory vedly k tomu, že komunistické strany byly viděny jako prodloužená ruka Moskvy, a především jako antisystémová politická síla. Po druhé světové válce vzrostla voličská podpora především díky vysoké popularitě Sovětského svazu. Záhy však přichází propad spojený s jejich politickou izolací. Další ranou pro komunistické strany byla kritika ze strany Nikity Chruščova na kult osobnosti Stalina. Velkým problémem se stal trochu paradoxně rok 1968, kdy komunisté nebyli schopni reagovat na protesty.

⁵ Důsledné prosazování demokratického centralismu bylo realizováno prostřednictvím bolševizace, tj. očišťování od těch, kteří se odmítali přizpůsobit aktuálnímu politickému kurzu a ideologickým představám. Cílem bylo vytvoření „poslušného“ vykonavatele vůle moskevského centra.

⁶ Kominternou se rozumí mezinárodní sdružení komunistických stran. Byla založena roku 1919 a brala si za cíl organizaci a koordinaci činnosti národních komunistických stran a také rozšíření revoluce z Ruska. Od počátku byla řídícím centrem Moskva, kde byla shromážděna veškerá moc. Zjednodušeně lze říci, že Kominternu byla nástrojem pro prosazování bolševické moci za hranicemi Ruska.

6.4. Komunistická strana v České republice

Vývoj komunistické strany v České republice byl ovlivněn zejména roky:

- 1921, kdy došlo k odtržení revolučně-marxisticky orientovaného křídla sociální demokracie a došlo ke vzniku Komunistické strany Československa
- 1945 až 1948 postupné propracování z politicky okrajové pozice do Národní fronty
- 1948–1989 představovala československou státostranu
- 21. prosince 1989 vznikla Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM)

Lze říci, že ve středoevropském prostředí se jedná o poměrně ortodoxní komunistickou stranu, která odolává výraznějším snahám o změnu. KSČM fakticky prosazuje komunistické ideje, „(...) deklarativně se však hlásí k parlamentní demokracii a konstatuje zdiskreditování komunistických ideálů v éře tzv. reálného socialismu.“ (Strmiska, Hloušek, Kopeček, Chytilík 2005: 448) Hlavním cílem komunistů je snaha vybudovat moderní socialistickou společnost, přičemž tato společnost je chápána jako demokratická, samosprávná, plná svobodných a rovnoprávných občanů, společnost politicky a hospodářsky pluralitní, prosperující a také sociálně spravedlivou.

V otázkách sociálních věcí KSČM hájí zájmy neprivilegovaných společenských vrstev. Klade důraz na státní sektor a deklaruje potřebu plurality vlastnictví. Strana se prezentuje jako „strana pořádku“, s čímž také souvisí kritika vysoké míry kriminality. (Tamtéž) Zaujímá negativní postoj k integraci do evropských struktur (EU) a také odmítá členství České republiky v NATO.

6.5. Strany politického středu: liberálové

Liberalismus jako politická ideologie bývá spojována s Johnem Lockem. Klíčovými znaky byla svoboda, individualismus, nedůvěra v přílišnou moc státu, víra v pokrok a také kořeny ekonomiky volného trhu. Důležitá byla také myšlenka politické rovnosti, která se však projevila u pokračovatelů Locka. „*V praktické rovině Locke obhajoval parlamentní vládu, právní stát a princip omezené vlády vůči monarchistickému absolutismu.*“ (Hloušek, Kopeček 2010: 126) V západoevropských systémech představují liberální strany zpravidla malé nebo středně velké politické formace. Jejich volební výsledky se v poslední době pohybují okolo desetiprocentní hranice zisku. (Gallagher, Laver, Mair 2001: 219) Liberální strany totiž byly zaměřené na voliče, nikoli členy, jednalo se o strany elitní a velmi personalizované. V průběhu 20. století si liberální strany postupně vybudovaly masovější členskou základnu a pevnější organizaci.

Vzestup liberálů nastal v druhé polovině 19. století hlavně tam, kde došlo k demokratizaci politického režimu. Je důležité zmínit heterogenní charakter liberálních stran, přičemž významná je především distinkce mezi liberály a radikály, jinými slovy rozdílnost mezi umírněným a pokrokovým křídlem liberální rodiny. (Kirchner 1988: 3) Liberálové jsou obhájci konstitucionalismu, později parlamentarismu, kdežto radikálové kladli důraz na přímé uplatňování moci lidu, vládu shromážděním a také imperativní mandát poslanců. V průběhu 20. století se rozdíl mezi oběma větvemi začal z velké části stírat a pojem radikální strana má v dnešní době spíše historický význam.

V souvislosti s Velkou hospodářskou krizí a také nárůstem významu státu v ekonomice nastal u liberálů příklon k sociálnímu liberalismu. Jeho základ tvoří legitimní zásahy státu do ekonomiky a přijetí sociálního státu. „*Sociální liberalismus v sociálně-ekonomické sféře přiblížil dosud daleko na pravici posunuté liberály k sociálnědemokratickým a křesťanským stranám. Na vládní rovině se to promítlo do role liberálů jako potřebného koaličního partnera sociálních i křesťanských demokratů.*“ (Hloušek, Kopeček 2010: 128)

V současné době liberální demokraté tvoří v západní Evropě většinou voličsky malé formace. Často se nachází v roli menšího partnera, k čemuž přispívá i jejich role okolo středu politického spektra. Liberálové se z ekonomického hlediska nacházejí napravo od křesťanských demokratů, určitý rozestup mezi nimi udržuje vztah k náboženství

a k tradičním hodnotám. V této otázce se nachází blíže k sociálním demokratům a socialistům, kteří se od nich nachází nalevo a spojuje je otázka demokratizace společnosti. Tato stranická rodina je charakteristická výrazná preference svobody jednotlivce, individualismus, univerzalistický postoj ke světu a nevelký respekt ke tradicím.

6.6. Liberální strany v České republice

Pro české liberály byla příznačná organizační proměnlivost. V letech 1989–1990 se liberální politika ustavila uvnitř Občanského fóra. To v letech 1989 a 1990 zaniklo a vznikly nástupnické formace. Tou nejvýznamnější je Občanská demokratická strana (ODS), kterou ale v řadíme spíše ke konzervativní rodině. Další formací, která vznikla z OF je Občanské hnutí, které bylo úzce spojeno s prezidentem Václavem Havlem. V rámci Občanského hnutí působili také politici inklinující k levici, ti začali postupně přecházet k sociální demokracii. Ve volbách 1992 Občanské hnutí těsně nepřekročilo uzavírací klauzuli a postupně tak došlo k jeho rozkladu.

„Další formací, kterou by bylo možné označit za relevantní zástupkyni stranického liberalismu, představovala Občanská demokratická aliance (ODA), založená již na konci roku 1989 a v době existence Občanského fóra působící v jeho rámci.“ (Hloušek, Kopeček 2010: 139) Kladla důraz na klasický ekonomický liberalismus a na obnovu komunismem zdevastované společnosti. S tím se pojí dva zásadní problémy:

1. Ideologická blízkost s ODS
2. Vnitřní spory mezi liberálním a konzervativním křídlem

ODA na tyto problémy doplatila na přelomu let 1997/1998, kdy došlo k jejímu rozpadu. (Fiala, Hloušek 2003: 30)

6.7. Křesťanští demokraté

Po druhé světové válce se křesťanskodemokratické strany staly nejvýznamnější stranickou rodinou v pravé části politického spektra. Nelze ovšem jednoznačně prohlásit, že se jedná o pravicově orientované strany, nýbrž lze hovořit o jejich převažující pozici na pravolevé ose. Tato stranická rodina vykazuje silnou míru adaptability na měnící se prostředí. Historicky je většina křesťanskodemokratických stran spojena s katolickými konfesními formacemi. „*Celkově představovalo katolické hnutí alternativu vůči dobovým výzvám, zejména liberální a socialistické, a důležitého aktéra konfliktní linie stát-církev.*“ (Hloušek, Kopeček 2010: 155)

Období po roce 1945 představuje zlatý věk křesťanských demokratů, kdy se stali hlavním soupeřem levice. Jejich identita se postupně začala proměňovat, což přispělo k větší přijatelnosti strany pro střední vrstvy společnosti. Začal se měnit jejich postoj k ekonomice a také rezignovali na čistě konfesní orientaci. Vzestup křesťanských demokratů měl omezené trvání, za všeobecnou příčinu potíží lze označit společensko-politické změny (akcelerace sekularizace a rozrušení tradičních venkovských společenstev).

„*Z hlediska ideologické konstrukce identity křesťanské demokracie lze identifikovat alespoň pět základních rysů.*“ (Hloušek, Kopeček 2010: 161) Těmi jsou:

1. Společnost jako organický celek, vyjádřeno důrazem na celospolečenskou solidaritu a křesťanský personalismus.
2. Rodina jako základní pilíř společnosti.
3. Sociální tržní ekonomika.
4. Odmítání nacionalismu a univerzalistické představy.
5. Opora v náboženství-aplikace obecných křesťanských principů a hodnot při vládnutí.

6.8. Křesťanská demokracie v České republice

Kořeny vzniku křesťanskodemokratických stran sahají až do roku 1896. Důležitým ideologickým zdrojem se stala encyklika Lva XIII. Rerum novarum.

- V roce 1919 došlo k vytvoření Československé strany lidové (ČSL), která sjednocovala několik křesťanských a křesťansko-sociálních stran, které byly na území Čech a Moravy.
- V období první republiky i v letech 1945–1948 se stala ČSL relevantní stranou.
- Po roce 1948 působila v rámci Národní fronty. Paralelně existovala krátce také exilová ČSL.
- Rok 1990 přinesl sloučení s Křesťanskodemokratickou stranou (KDS) a vznikla tak volební koalice Křesťanská a demokratická unie.
- V roce 1992 se ČSL a KDS sloučily a vznikla tak dnešní Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová (KDU-ČSL).
- Období mezi lety 1992–1998 patří pod vedením Josefa Luxe k těm nejúspěšnějším po roce 1989.

Tradičně je KDU-ČSL koaličním partnerem jak pro ODS, tak pro ČSSD. „*Strana se hlásí ke křesťanským základům politiky, avšak profiluje se formálně jako nekonfesní. Fakticky však její členstvo přísluší vesměs ke katolické církvi.*“ (Strmiska, Hloušek, Kopeček, Chytilík 2005: 449) Vymezuje se vůči sociální demokracii i liberalismu. Preferují sociálně tržní hospodářství, avšak lze říci, že postoje KDU-ČSL v socioekonomických otázkách jsou poměrně pružné a strana v tomto není zcela jednotná. Velký důraz je kladen na podporu komunitního a rodinného života. Strana podporovala vstup České republiky do Evropské unie i NATO.

6.9. Konzervativní stranická rodina

Konzervativci vyplňují v zemích dnešní západní Evropy větší či menší část prostoru na pravé straně politického spektra. Ovšem tam, kde mají silné postavení křesťanští demokraté, jsou prakticky vždy konzervativci ve slabém postavení nebo v zastoupení zcela chybí. Lze říci, že se konzervativci svým významem výrazně přibližují křesťanským demokratům. Vznik konzervativních stran v 19. století byl jistou odpovědí na výzvu liberalismu a radikalismu. (Beyme 1985: 46) S konzervativismem je spojen důraz na tradice a jejich význam ve společenském řádu, důraz na silný stát, který je schopen udržovat řád, vynucovat si dodržování zákonů. Svoboda jedince je podmíněna vědomím odpovědnosti a ochotou přijímat závazky a povinnosti. Majetek je považován za nedotknutelný, celkově je pro konzervativní základ charakteristická skepse k víře v pokrok a k radikálním revolučním krokům. (Heywood 2003: 71–83)

Konzervatismus v postkomunistických podmínkách znamenal podporu ekonomické a politické transformace. Ideologické zázemí hledali konzervativci nejenom v předkomunistické minulosti, ale také v západoevropských idejích. Ty byly spojeny s moderní konzervativní stranickou politikou, především anglosaským prostředím.

6.10. Konzervativní stranická rodina v Českém prostředí

Občanská demokratická strana (ODS) prošla intenzivním hledáním vlastní identity, původně u ní převládala neoliberální orientace, dnes však představuje spíše konzervativně liberální větev této stranické rodiny. Od začátku devadesátých let představuje ODS nejsilnější formaci na pravé straně politického spektra.

- ODS je jednou z nástupnických formací Občanského fóra (OF), byla zřízena z proudu okolo předsedy OF Václava Klause⁷.
- Transformace OF se nepodařila a v únoru 1991 došlo k jeho rozpadu, záhy poté byla ustanovena ODS

Vývoj ODS nelze nazvat idylickým. Před volbami 1996 byla kritizována za nejasné financování. Tento problém zapříčinil odchod některých představitelů strany a také pád vlády pod vedením Václava Klause. PO volbách 1998 uzavřela ODS opoziční smlouvu s ČSSD, tento krok ODS značně poškodil, což bylo patrné z volebních výsledků v roce 2002.

ODS ve svém programu kombinuje konzervativní a liberální prvky. Klade důraz na soukromé vlastnictví a volný trh, podporovala privatizaci. „*Ve vztahu k evropské integraci zastává rezervovaný postoj (tzv. eurorealismus). Silně podporuje atlantické vazby ČR a zejména členství v NATO.*“ (Strmiska, Hloušek, Kopeček, Chytilík 2005: 450)

⁷ Ten chtěl přeměnit charakter OF na klasickou pravicově orientovanou politickou stranu.

6.11. Krajní pravice

Na rozdíl od jiných stranických rodin prošla krajní pravice silně diskontinuitním vývojem. V první polovině 20. století se tento okraj politického spektra pojil především s fašismem. Typickými znaky pro něj byla negace racionalismu, pokroku, rovnosti a svobody, odmítání kapitalismu, liberalismu, komunismu, demokracie a parlamentního systému. Důležitým znakem je také vůdcovský princip a kult vůdce.

„V průběhu několika desetiletí po roce 1945 se v demokratických západoevropských režimech pohybovaly nejrůznější neofašistické skupiny na politické a společenské periferii. Pokud vůbec byly povoleny, jejich voličský význam byl zanedbatelný.“ (Hloušek, Kopeček 2010: 210) V dnešní době představují krajně pravicové strany většinou malé politické formace, jejich zisk ve volbách se pohybuje okolo pěti až deseti procent zisku. Typickým znakem středoevropské krajní pravice je antikomunismus, šlo především o využití negativní společenské reakce pramenící z dlouholeté éry komunismu.

V novodobé historii (po roce 1989) se v českém prostředí dá označit jako jediná relevantní krajně pravicová strana Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa (SPR–RSČ). Byla založena v roce 1990 a navazuje na tradici agrárníků⁸. Lídrem byl Miroslav Sládek a k hlavním pilířům patřil především sociální populismus a útoky na novou politickou elitu, hlavním terčem byl tehdejší prezident Václav Havel, který byl republikány označován jako alkoholik, zloděj nebo lhář. (Hloušek, Kopeček 2010: 228) Prakticky od svého vzniku se strana potýkala s vnitřními rozpory. V předčasných volbách 1998 SPR–RSČ ztratila velké množství svých voličů a nepřekročila pěti procentní hranici pro vstup do Parlamentu ČR. Strana formálně zanikla v roce 2000, byly zde i snahy o obnovení strany, či založení nových formací, to se však nesetkalo s úspěchem.

⁸ K agrárníkům se však hlásili pouze pro vylepšení své celkové prezentace.

7. Diskurz

Vymezení pojmu diskurz není jednoznačné, neexistuje ani jednoznačná definice vystihující tento pojem. Často bývá diskurz definován jako text či řada textů mluvených nebo psaných. Tradičně bývá diskurz spojován spíše s projevy mluvenými a bývá považován za širší pojem než text. Podle Jany Hoffmannové „(...) zahrnuje diskurz v širším pojetí nejen sdělení (text), ale i mluvčího, adresáta sdělení, a bezprostřední situační kontext“ (Hoffmannová 1997: 8). Jiří Nekvapil zase charakterizuje diskurz takto: „*Soubor jazykových (obecně: znakových) reprezentací nějakého aspektu světa, spojený s určitým věděním, charakteristický pro určitou společenskou skupinu či instituci, která kontrolovaným produkováním těchto (a ne jiných) reprezentací zároveň přispívá k produkování sebe sama.*“ (Nekvapil, 2017)

Diskurzy lze rozlišovat různými způsoby. Prvním z nich může být situační, jazykové, stylistické či žánrové hledisko. Na základě této klasifikace pak rozlišujeme diskurz monologický/dialogický, veřejný či soukromý nebo připravený/improvizovaný. Podle funkce lze rozlišit diskurz zpravodajský, umělecký či odborný.

7.1. Analýza diskurzu

Pojmem analýza diskurzu se souhrnně označuje výzkumná oblast, která se zabývá promluvami texty, respektive diskurzy. (Nekvapil, 2017) Metodologie analýzy diskurzu jsou povětšinou zaměřeny ryze kvalitativním směrem, avšak i kvantitativní metody mají v rámci analýzy diskurzu své místo. Nejčastěji se jedná o práci s frekvencí, sestavením frekvenčního slovníku a následným vyhodnocováním skrze lexikální význam nejčtenějších slov v textu.

Významným teoretikem pro diskurzivní a kritickou diskurzivní analýzu byl Michel Foucault. Jeho díla *Archeologie vědění* a *Řád diskurzu* velmi ovlivnila smýšlení pozdějších autorů. Foucault se ve svých dílech zabýval především způsoby, jakými je diskurz kontrolován z pozice moci. V jeho pojetí není diskurz pouze souborem textů či reprezentací, ale zároveň představuje i soubor sociálních praktik. (Prokopová, Orságová, Martinková 2014: 18)

7.2. Politický diskurz

Politický diskurz je v dnešní době velmi frekventovaný pojem, i když jeho přesná definice není jednoznačnou záležitostí. Můžeme ho vnímat jako druh institucionální komunikace, kdy jsou mu vlastní určité funkce a konstitutivní znaky. Mezi základní funkce politického diskurzu patří bezesporu funkce ovlivňování. Základní intencí, která určuje celou podstatu je jeho používání jako nástroje pro boj o moc. Politický diskurz zrcadlí celý společensko-politický život státu a nese v sobě jeho kulturně podmíněné hodnoty.

V poslední době se výzkumu politického diskurzu věnuje celá řada vědních disciplín (lingvistika, literární věda, politologie, sociologie, komunikační a masmediální studia, filozofie, ad.)

7.3. Diskurz a jeho analýza v českém prostředí

V této podkapitole si kladu za cíl stručně přiblížit některé publikace českých autorů, kteří se zabývají diskurzem/politickým diskurzem či diskurzivní analýzou. Největší pozornost věnuji použité metodologii a pokusím se co nejvíce přiblížit nástroje se kterými autoři pracovali při své analýze.

Jiří Homoláč ve svém článku v Novém encyklopedickém slovníku češtiny rozděluje tři hlavní přístupy ke kritické analýze diskurzu. Prvním z nich je diskurzivně-historický přístup, který je spojen především se jménem Ruth Wodak. Tento přístup klade největší důraz na historický a politický kontext. Samotná analýza by pak měla odrážet osm základních bodů (viz Wodak, Meyer 2014: 126) Tento přístup propojuje jazykové realizace se sociálními situacemi, ve kterých vznikly. Klade důraz na argumentaci a kontext. Druhým přístupem je dialekticko-relační přístup Normana Fairclougha. Toto pojetí vychází ze systémové funkční lingvistiky, kdy je jazyk formulován funkcemi, jimž slouží. Samotná analýza se zaměřuje na sémiotickou dimenzi určitého sociálního problému. Třetím velmi významným směrem je sociokognitivní přístup Teuna A. van Dijka. Hlavní roli zde hraje sociální kognice (postoje, vědění, ideologie, normy a hodnoty), která se nachází mezi sociální realitou a diskurzem. Analýza spočívá v usouvztažnění složky textu (např. lexikální významy, rétorické a stylistické prostředky) s globálním a lokálním významem. (Homoláč, 2017).

Teoretické základy knihy Soni Schneiderové *Analýza diskurzu a mediální text* (2015) vychází především z myšlenek Michela Foucaulta, kdy je diskurz pojat jako určitý princip a pravidla, které se podílí na zobrazování/vytváření skutečnosti. Pro samotnou analýzu je použit trojfázový princip N. Fairclougha. Analýza se věnuje mediálnímu diskurzu, analyzovány jsou texty z prostředí českých médií nejčastěji ze zpravodajství. Pozornost je věnována jazyku, který je ve zpravodajství používán, běžně jsou používány výrazy původně expresivní, emocionálně zbarvená vyjádření, začleňovány jsou frazémy nebo aluze, citáty osobností, ad. V předkládané knize je pomocí analýzy diskurzu analyzován poměrně rozsáhlý jazykový materiál. Prostřednictvím textů ze současného televizního zpravodajství autorka přibližuje používané jazykové prostředky, které jsou použity pro utváření zpravodajství.

Podobného zaměření jako byla kniha Soni Schneiderové je kniha Jaroslava Bartoška *Jazyk současné české politiky*. Jedná se o knihu nebo spíše velmi útlou publikaci z roku 1993, která se věnuje popisu a seznámení s jazykem politiky tehdejší doby. Zaměřuje se především na jazykové prvky propagandy a politické reklamy. Jazykovou analýzu provádí prostřednictvím lexikálních prvků (pojmenování, cizí slova, ...) a kompozičních prostředků. Velkou část publikace věnuje konceptu manipulace. Všechny lingvistické koncepty jsou ilustrovány na rozsáhlém množství ukázek z politického diskurzu dané doby.

Kniha autorek Světlý Čmejrkové a Jany Hoffmannové *Jazyk, média, politika* (2003) je soubor textů různých autorů zaměřených na odlišné podoby mluvených projevů. Kniha obsahuje sedm kapitol od sedmi různých autorů. Pozornost je věnována problematice diskurzu, humoru a zdvořilosti v Poslanecké sněmovně, jazyku současných televizních debat či rozhlasovému vysílání. Ani jeden z výše zmíněných příspěvků se nevěnuje sociálnímu kontextu politického diskurzu. Pro běžného čtenáře je kniha místy nepřístupná, protože obsahuje velké množství cizích slov z oblasti lingvistiky. Autoři provádějí strukturní analýzu jazykových rovin, ale absentuje zde sociologická nebo politologická interpretace a explanace těchto jazykových jevů.

8. Praktická část-experimentální analýza

V praktické části své diplomové práce budu zkoumat pomocí lingvistické kvantitativní metody rozdílnost/podobnost volebních programů etablovaných českých stran (viz přílohy). Pomocí kvantitativní metody Bag-of-words budu ověřovat, zda je možné politické strany na základě jejich volebních programů efektivně rozdělovat na pravicové/levicové/popřípadě středové, což je v praxi zcela běžná klasifikace. Výše zmíněná metoda Bag-of-words modelu je kvantitativní metodou, kde text je reprezentován pomocí jeho slov⁹. To zajišťuje možnost srovnání obsahů použitých textových dokumentů.

Pro svou práci jsem zvolila volební programy České strany sociálně demokratické (ČSSD), Občanské demokratické strany (ODS) a Křesťanské a demokratické unie–Československé strany lidové (KDU–ČSL). Všechny tyto strany mají za sebou dlouholetou tradici a účastnily se všech voleb po vzniku samostatné České republiky. Právě z těchto důvodů bude analýza prováděna primárně na těchto třech subjektech.

Hypotéza: Lze rozlišit jednotlivé politické subjekty na základě lingvistické analýzy jejich volebních programů, které odráží jejich postavení v rámci pravolevé socioekonomické osy.

⁹ Pro definování slova existuje několik přístupů, například podle kritéria gramatičnosti, významovosti. Nejčastěji je slovo definované jako významová jednotka z obou stran ohraničená mezerami. Tuto definici využijeme pro první způsob analýzy. Druhá analýza pak bude pracovat s n-gramovou analýzou (3-gramy).

9. Charakterizace experimentu-data, metoda

Quita¹⁰ (Quantitative Index Text Analyzer) je kvantitativně lingvistický software, na kterém je tato práce vystavěna. Tento software uživateli poskytuje mnoho kvantitativních metod a nástrojů potřebných k analýze textů. Mezi ně patří například kvantitativně lingvistické metody (práce s indexy a Bag-of-Words modelem) a Data Mining nástroje, kterými jsou Histogram, Data Exploration a Machine Learning Clasification. Quita umožňuje práci s více texty najednou, a tudíž i porovnávání více textů mezi sebou. Zkoumaná data nejen zpracuje, ale poskytne uživateli také statistické vyhodnocení a následnou vizualizaci výsledků do velmi přehledných grafů.

9.1. Bag-of-Words model

Bag-of-Words model, zkráceně BoW model, se běžně využívá při zpracování přirozeného jazyka (Natural Language Processing), vyhledávání informací (*information retrieval*) nebo klasifikace dokumentů. Zjednodušeně řečeno se jedná o reprezentaci textu pomocí jeho slov. Význam slova *Bag* (taška, pytel) vystihuje podstatu modelu, a sice, že se daná slova v dokumentu objevují bez ohledu na jejich pořadí, avšak se zohledněním jejich frekvence.

Tento přístup je velmi flexibilní pro přizpůsobení konkrétním textovým datům a jednoduchý na pochopení. První zmínka o tomto modelu pochází od amerického lingvisty Zelliga Harrise z roku 1954. (Harrise 1954: 156) Může být využit mnoha různými způsoby k získávání vlastností z dokumentů. BoW model byl systematicky rozvíjen až od počátku 21. století.

Pokud se přesuneme k samotné analýze, respektive k nastavení lingvistického softwaru, musíme nejprve představit proces zpracování samotných textů. Všechny texty byly převedeny na prostý text, každý z nich pak byl uložen do textového souboru s kódováním UTF–8. Před použitím softwaru Quita byly všechny texty lemmatizovány¹¹ pomocí online nástroje MorphoDita, protože cílem této práce není zachycení rozdílnosti v gramatice, ale

¹⁰ Software vytvořený v rámci diplomové magisterské práce Vladimírem Matlachem (Matlach, 2014).

¹¹ Lemmatizace „je součástí automatické morfologické (vč. slovnědruhové) anotace. Principem lemmatizace je přiřazení lemmatu jednomu slovnímu tvaru (příp. skupině slovních tvarů) v korpusu.“ (Pojarová, 2016)

jde primárně o obsah. Z tohoto důvodu jsem také zvolila metodu Bag-of-Words, díky které lze spolehlivě vyhodnotit podobnost či rozdílnost jednotlivých textů.

V rámci zpracování textů v softwaru Quita byl text tokenizován¹². Všechny texty byly zkráceny na délku 3800 tokenů (zaokrouhlená délka nejkratšího textu) a bylo zvoleno jejich náhodné generování. Zbýlé nastavení bylo ponecháno v defaultní podobě (cosinova vzdálenost¹³ a ward.D2 jako algoritmus pro clusterovací metodu) Toto nastavení zůstává po celou dobu experimentu nezměněno.

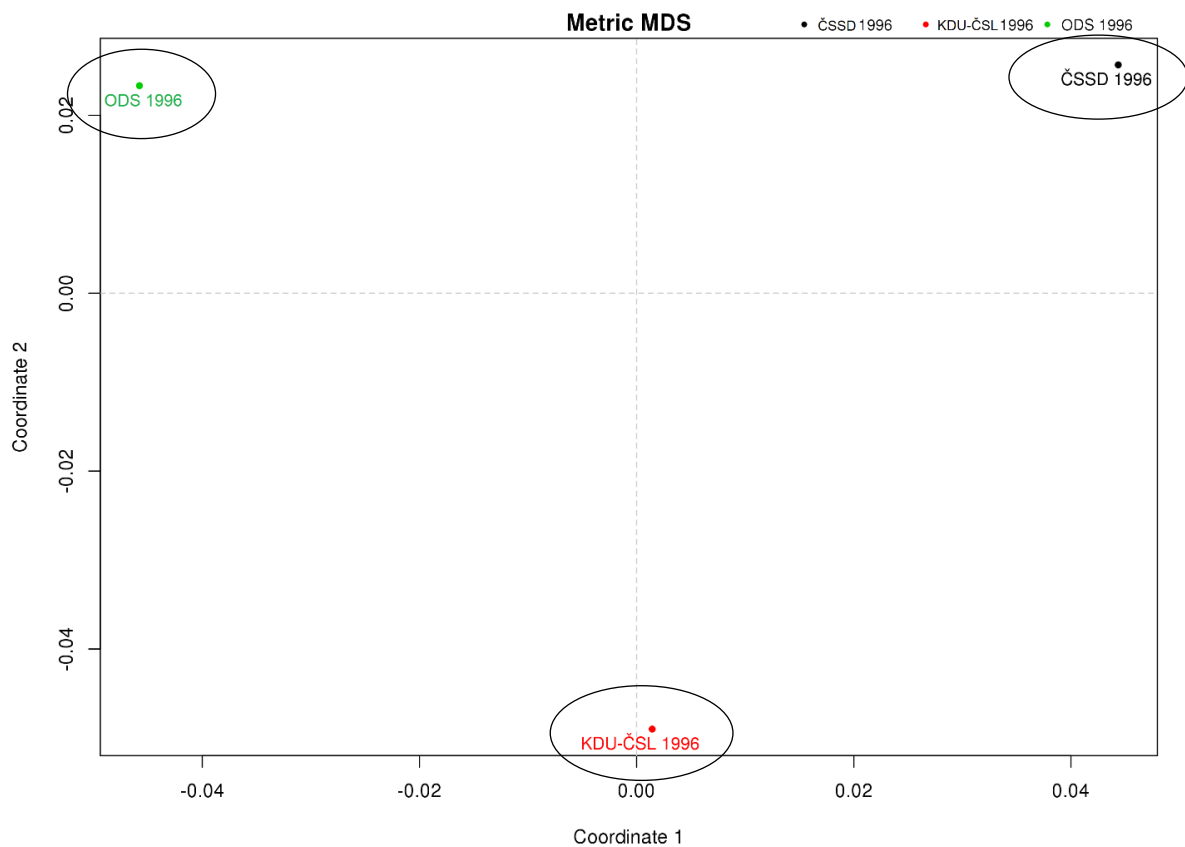
Pro rozmanitost analýzy jsem zvolila jednu variantu pouze s výše uvedeným nastavením (tokenizace) a druhou variantu, která pracuje s 3-gramy. Cílem bylo zjistit, zda analýza přinese rozdílné výsledky v případě pozorování celého textu a kontextu jednotlivých slov. První varianta je zvolena, protože reprezentuje text, tak, jak byl napsán, čili lineární sled slov. Druhá varianta pak pracuje s kontextem slov a uspořádáním do kolokací. V rámci počítačového zpracování přirozeného jazyka se používají pro reprezentaci textu n-gramy. Jedná se o prosté zřetězení n položek po sobě jdoucích v dané sekvenci. V případě této práce se jedná o 3-gramy, které berou v potaz bezprostřední vazby z levé a pravé strany.

Pro vizualizaci dat jsem využila MDS (Multidimensional scaling neboli mnohorozměrné škálování), které slouží k zobrazení podobnosti jednotlivých textů. MDS pracuje s maticí vzdáleností, na jejímž základě jsou objekty umístěny do n -dimenzionálního prostoru, tak aby vzdálenosti mezi objekty byly co nejvíce zachovány. Pro zobrazení konkrétních vzdáleností mezi stranami pak budu pracovat také s dendrogramy (grafy hierarchického shlukování), které efektivně ukazují blízkost či vzdálenost pomocí stromové struktury (větve), jsou pouze jiným typem vizualizace než MDS. Pro názornost jsou uváděny oba typy grafů, zobrazující stejné vztahy, avšak jiným způsobem.

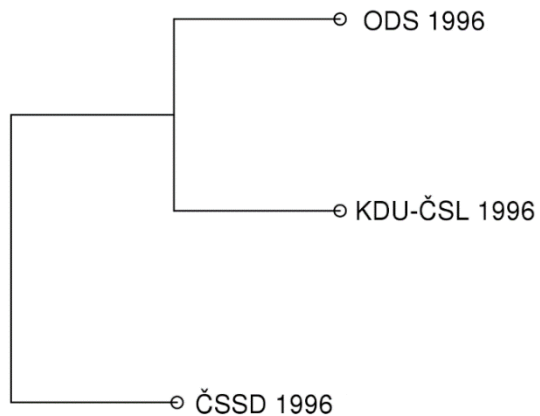
¹² Tokenizace je automatický proces zpracování textu, přičemž je text (složený z písmen, interpunkčních znamének a mezer) rozdělen na jednotlivé tokeny-slovní tvary a interpunkční znaménka pro účely dalšího (většinou počítačového) zpracování. (Petkevič, 2017)

¹³ Podobnost je vyjádřena pomocí vektorů (orientované úsečky s určitou velikostí a směrem). Úhel, který vektory svírají vyjadřuje výslednou míru podobnosti objektů.

Texty reprezentované tokeny:

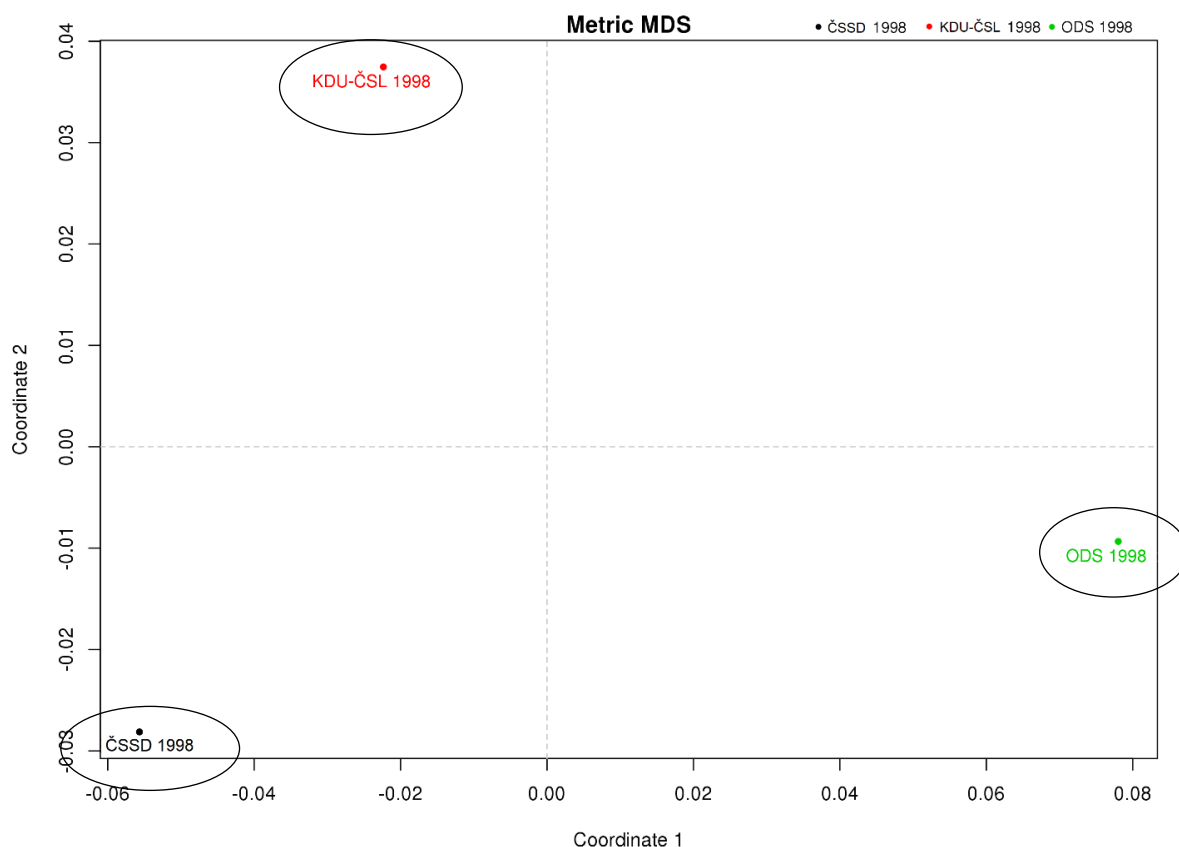

Obrázek 2 MDS BoW modelu volebních programů z roku 1996

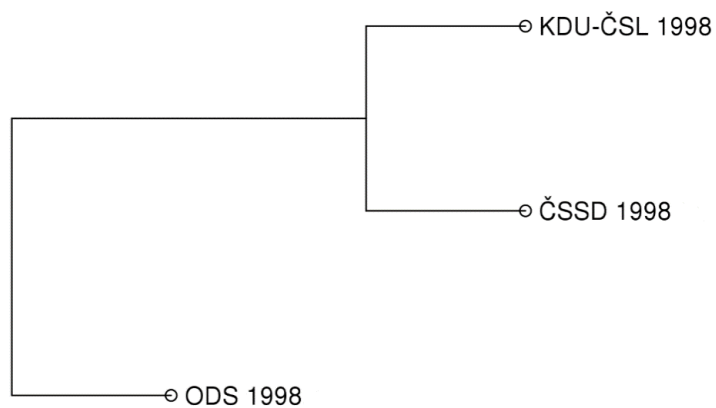

Obrázek 1 Dendrogram BoW modelu volebních programů z roku 1996

Z výše uvedeného grafu a dendrogramu vyplývá, že lze jednoznačně rozlišit tři odlišné strany, přičemž vzdálenost mezi nimi je reprezentována dendrogramem, který ukazuje větší podobnost mezi stranami ODS a KDU-ČSL, což může být zapříčiněno jejich podobným smýšlením v letech 1990–1997.

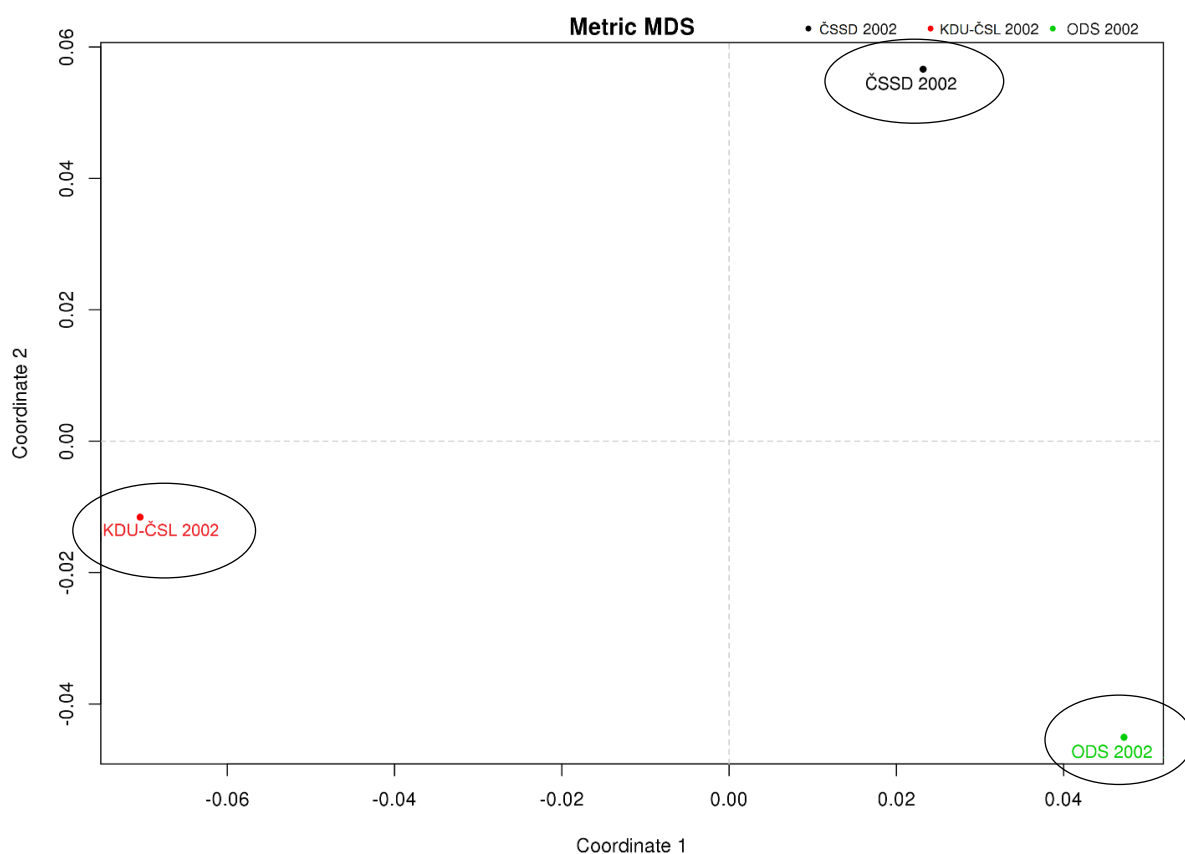

Obrázek 4 MDS BoW modelu volebních programů z roku 1998

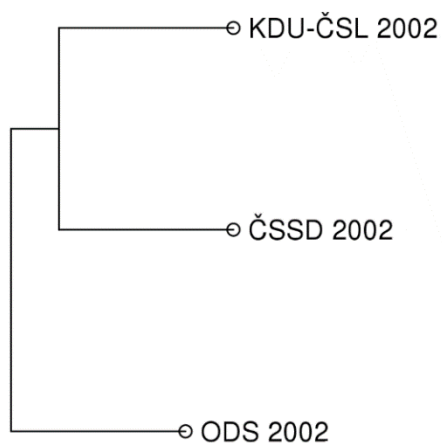

Obrázek 3 Dendrogram BoW modelu volebních programů z roku 1998

V roce 1998 lze opět pozorovat 3 jasně separovatelné skupiny, které reprezentují jednotlivé politické strany. Menší vzdálenost (větší podobnost) mezi sebou zde mají KDU-ČSL a ČSSD. Příklon KD-ČSL k ČSSD může být zapříčiněn změnou postoje KDU-ČSL k ODS v roce 1997, kdy vyšly najevo finanční aféry spojené s ODS a KDU-ČSL se rozhodla rozvázat spolupráci.

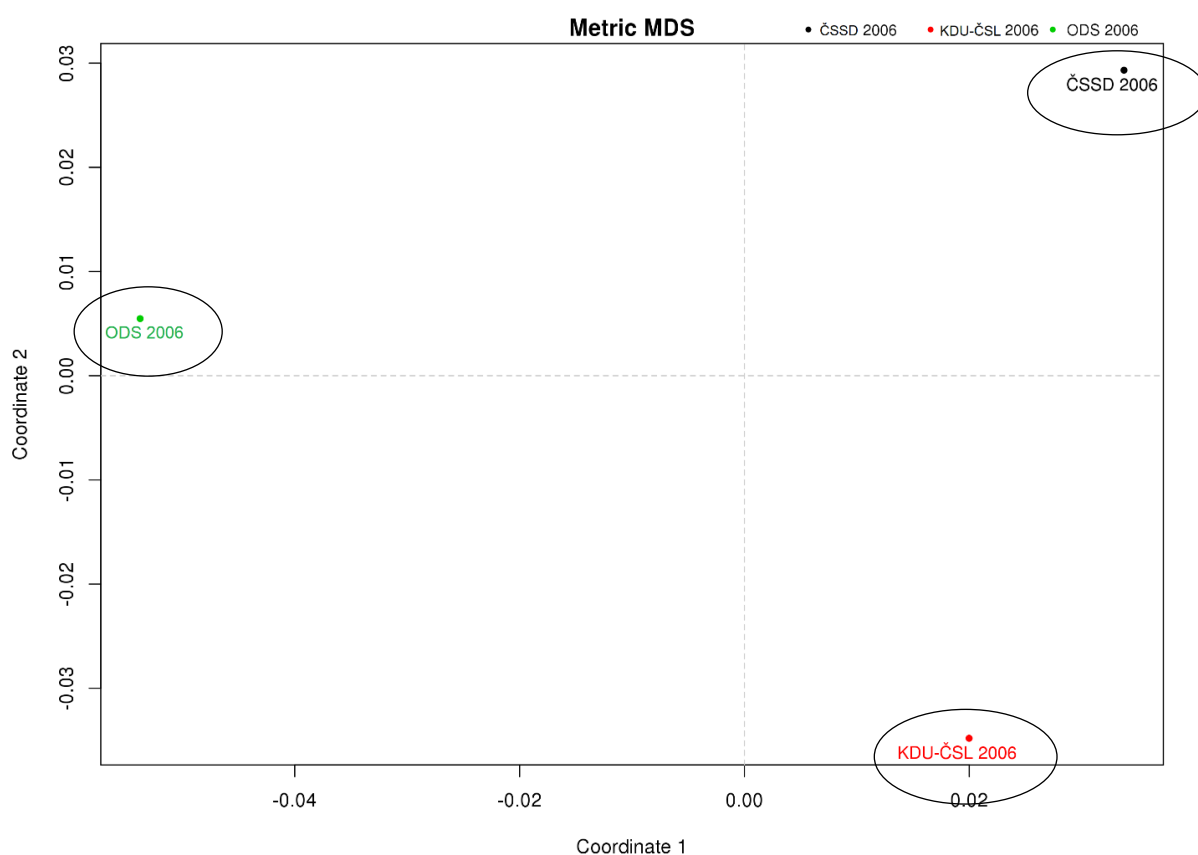

Obrázek 6 MDS BoW modelu volebních programů z roku 2002

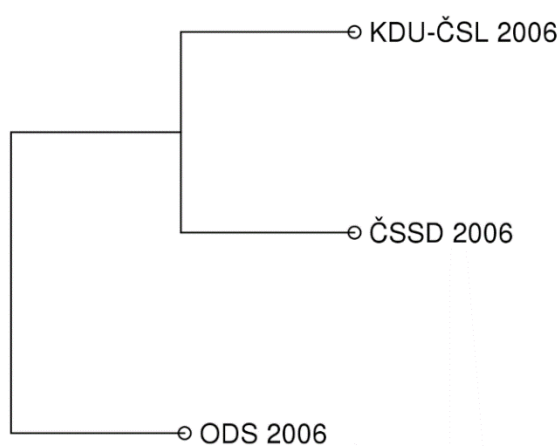

Obrázek 5 Dendrogram BoW modelu volebních programů z roku 2002

Rok 2002 opět poukazuje na tři rozdílné strany (viz MDS), přičemž největší podobnost vykazují KDU-ČSL a ČSSD. Lze tedy pozorovat příklon KDU-ČSL k levicovějšímu smýšlení, které je blízké ČSSD.

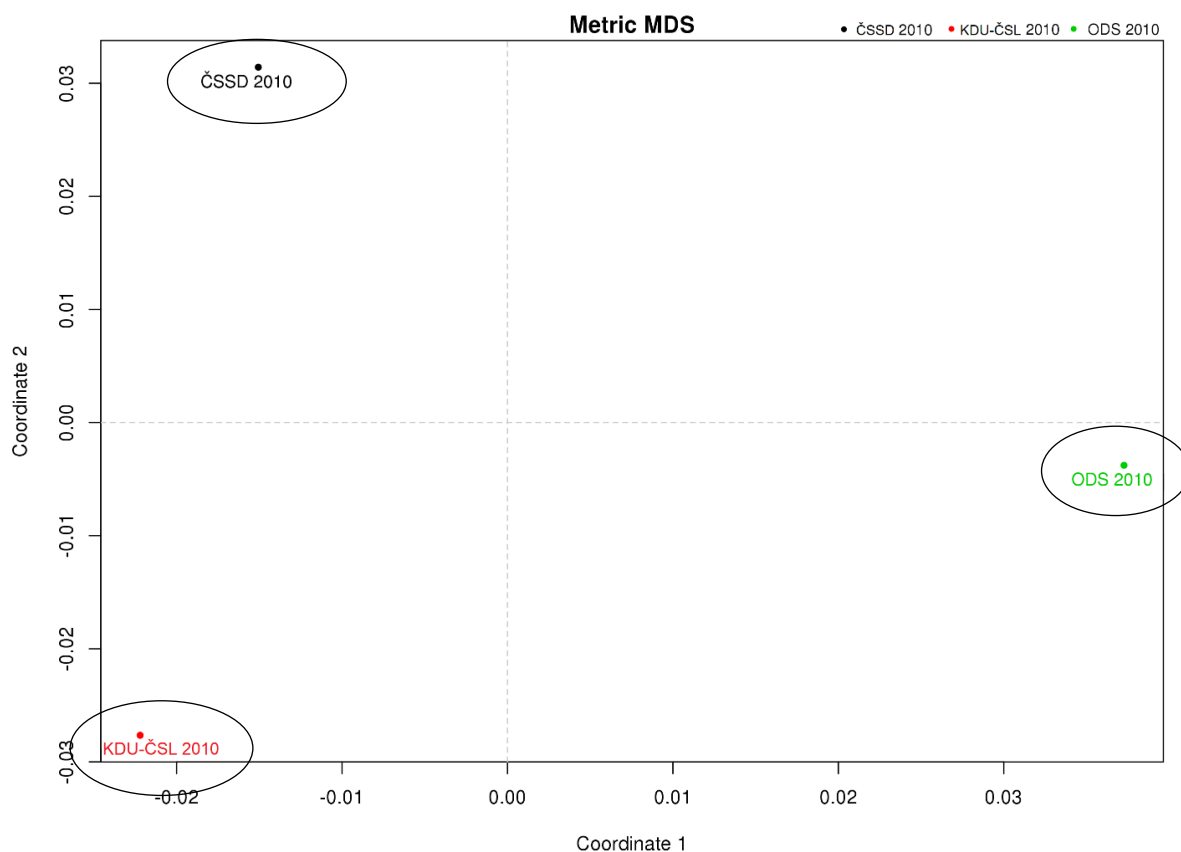

Obrázek 8 MDS BoW modelu volebních programů z roku 2006

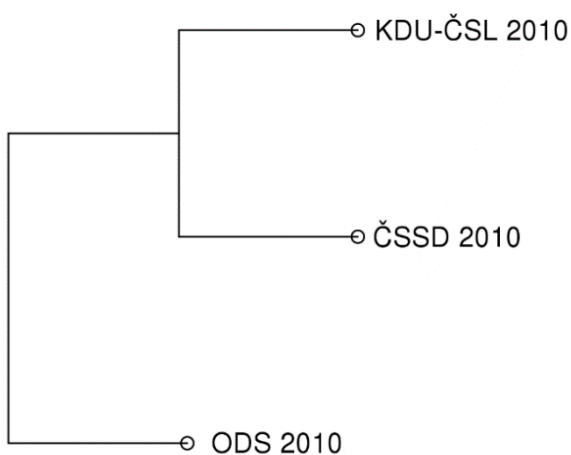

Obrázek 7 Dendrogram BoW modelu volebních programů z roku 2006

Stejně jako v předchozích dvou volebních obdobích i zde můžeme pozorovat tři jasně separované objekty a větší podobnost mezi ČSSD a KDU-ČSL.

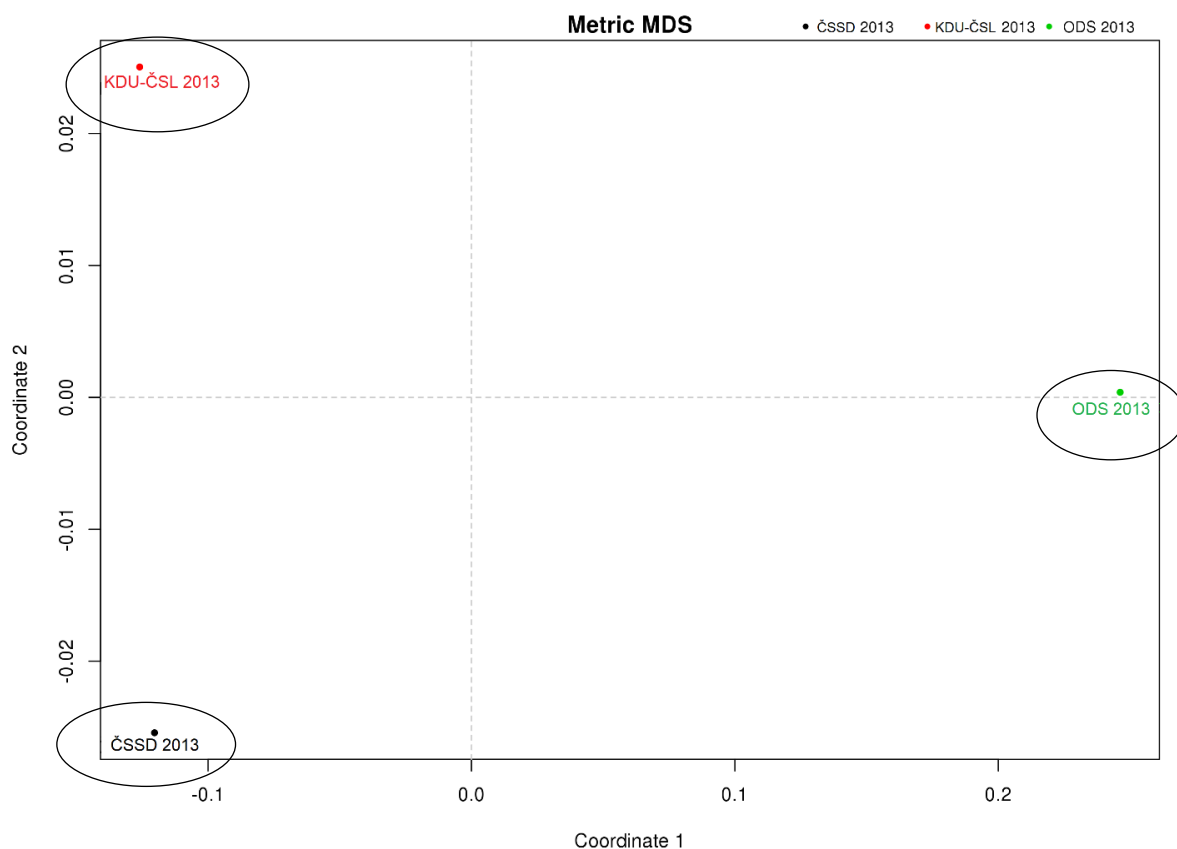

Obrázek 10 MDS BoW modelu volebních programů z roku 2010

Obrázek 9 Dendrogram BoW modelu volebních programů z roku 2010

I rok 2010 přináší stejné informace, jako v předchozích případech. Znovu lze tedy pozorovat větší podobnost mezi stranou KDU-ČSL a ČSSD.

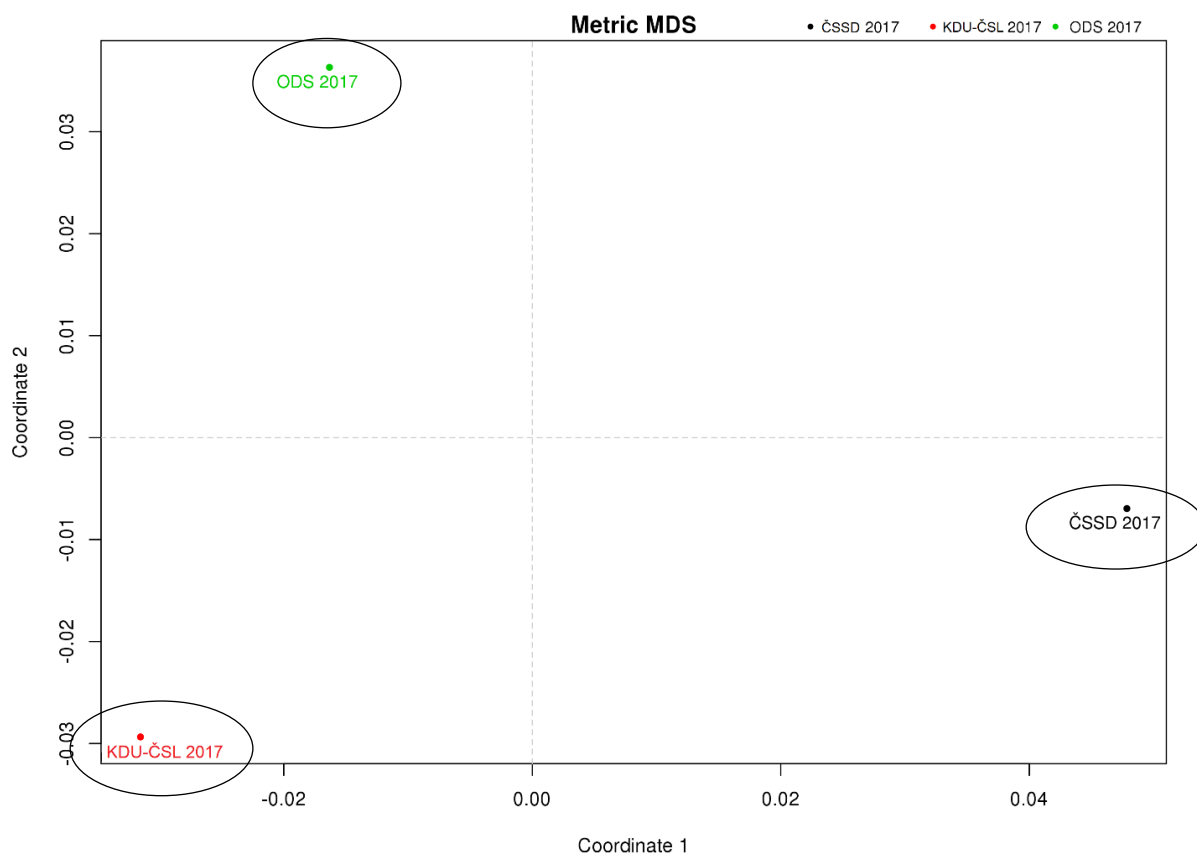

Obrázek 12 MDS BoW modelu volebních programů z roku 2013

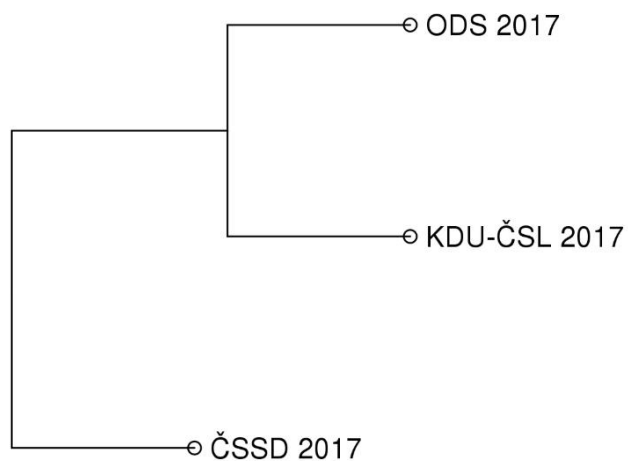

Obrázek 11 Dendrogram BoW modelu volebních programů z roku 2013

Pro volební programy z roku 2013 také platí, že lze jednoznačně rozlišit tři jasné oddělitelné objekty. Podobnost je poté opět větší v rámci dvojice stran KDU-ČSL a ČSSD.

Obrázek 14 MDS BoW modelu volebních programů z roku 2017

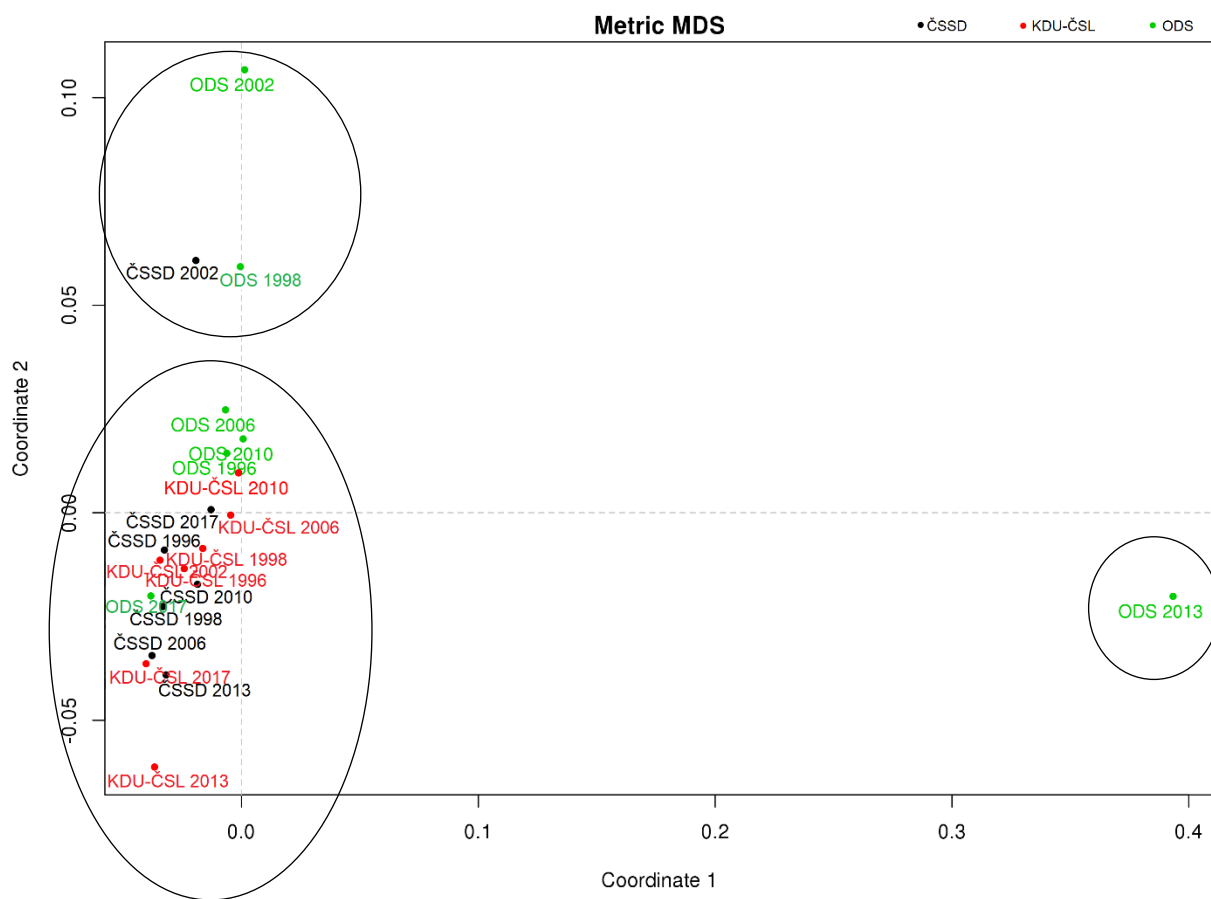

Obrázek 13 Dendrogram BoW modelu volebních programů z roku 2017

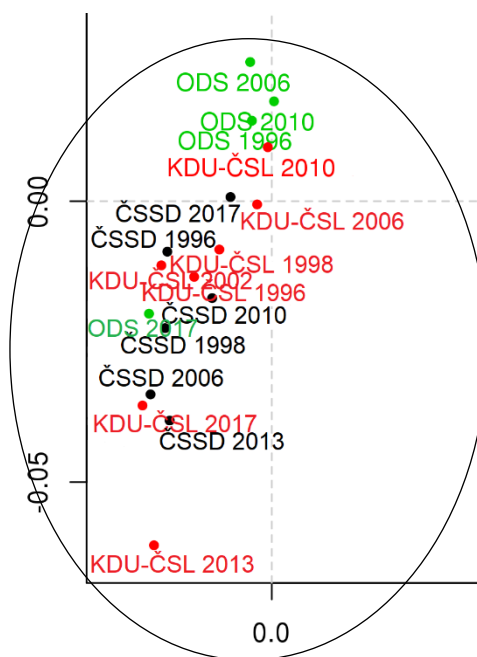
Rok 2017 přináší rozdílné výsledky v podobě větší podobnosti mezi stranami ODS a KDU-ČSL. Tato podobnost však věrohodně nezrcadlí politickou situaci a celkové smýšlení KDU-ČSL, které je tradičně středolevě orientované.

Výše uvedené grafy MDS zobrazují práci s celými texty, které byly pouze tokenizovány. Každý graf zobrazuje podobnost volebních programů v jednotlivých sledovaných letech. Všechny výše uvedené vizualizace zobrazují tři dobře separovatelné skupiny. Z těchto grafů tedy vyplývá, že volební programy jednotlivých stran ve sledovaných obdobích jsou vzájemně odlišné. To podporuje naši hypotézu o využitelnosti metody BoW pro zařaditelnost politických subjektů na pravolevou osu na základě analýzy jejich volebních programů. Samotná zařaditelnost však touto metodou zjištělná není.

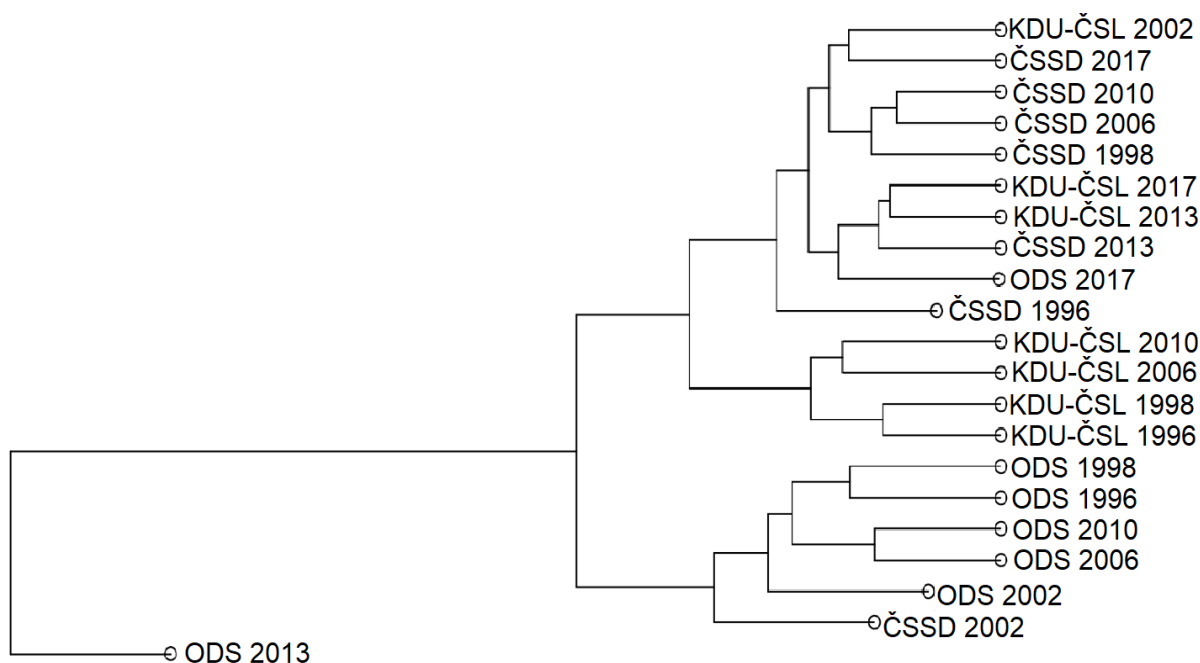
Na základě této analýzy je možné rozhodnout pouze, jak jsou si strany podobné nebo rozdílné. Blízkost stran pak můžeme vidět v jednotlivých dendrogramech. Ve všech případech, až na rok 1996 a 2017 můžeme vidět, že si jsou bližší strany ČSSD a KDU-ČSL, což může být zapříčiněno jejich podobným smýšlením v letech 1998–2013, kdy celkem čtyřikrát spolupracovali ve vládách (vláda Vladimíra Špidly, Stanislava Grosse, Jiřího Paroubka a Bohuslava Sobotky). Rok 1996 ukazuje menší vzdálenost (=větší podobnost) mezi ODS a KDU-ČSL, příčinu lze hledat v jejich vzájemné spolupráci, která trvala od roku 1990 až do roku 1997, kdy se KDU-ČSL rozhodla ukončit spolupráci s ODS. Důvodem byly finanční podvody, které v roce 1997 vyšly najevo. Rok 2017 pak ukazuje větší podobnost mezi ODS a KDU-ČSL, to může znamenat přiblížení KDU-ČSL k pravicovějším hodnotám a zároveň toto přiblížení může být zapříčiněno způsobem analýzy a náhodně generovanými tokeny.

Obrázek 16 MDS BoW modelu všech volebních programů

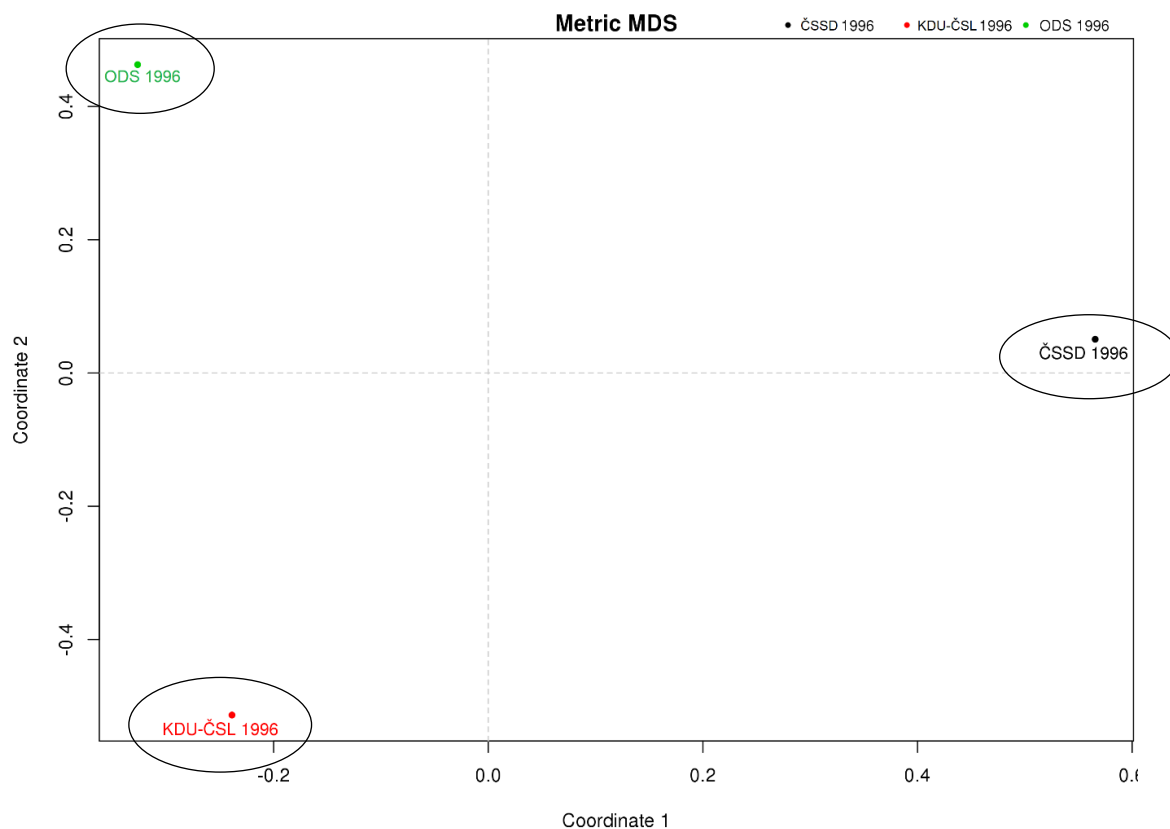
Obrázek 15 Zvětšení shluku

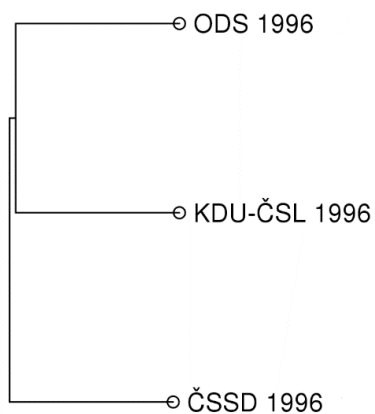
Obrázek 17 Dendrogram BoW modelu všech volebních programů

U grafu MDS Bag-of-Words modelu všech volebních programů (viz obrázek 16) jsem identifikovala tři hlavní shluky. Jeden je tvořen pouze stranou ODS (volební program 2013). Druhý shluk tvoří volební program ČSSD 2002 a ODS 2002, 1998. Největší shluk obsahuje všechny zbylé volební programy všech stran. Nelze tedy účinně rozlišit jednotlivé strany a jejich příslušnost k ose, vzhledem k tomu, že jsou posuzovány mnohem komplexnější vztahy (než v případě jednotlivých volebních let), tedy míra podobnosti všech volebních programů navzájem. Toto tvrzení podporuje také dendrogram, kde je jasně oddělený pouze volební program ODS z roku 2013. Z tohoto grafu vyplývá, že testování volebních programů stran za všechna sledovaná období se pro testování naší hypotézy nejvíce jeví jako vhodné.

Texty reprezentované 3-gramy:

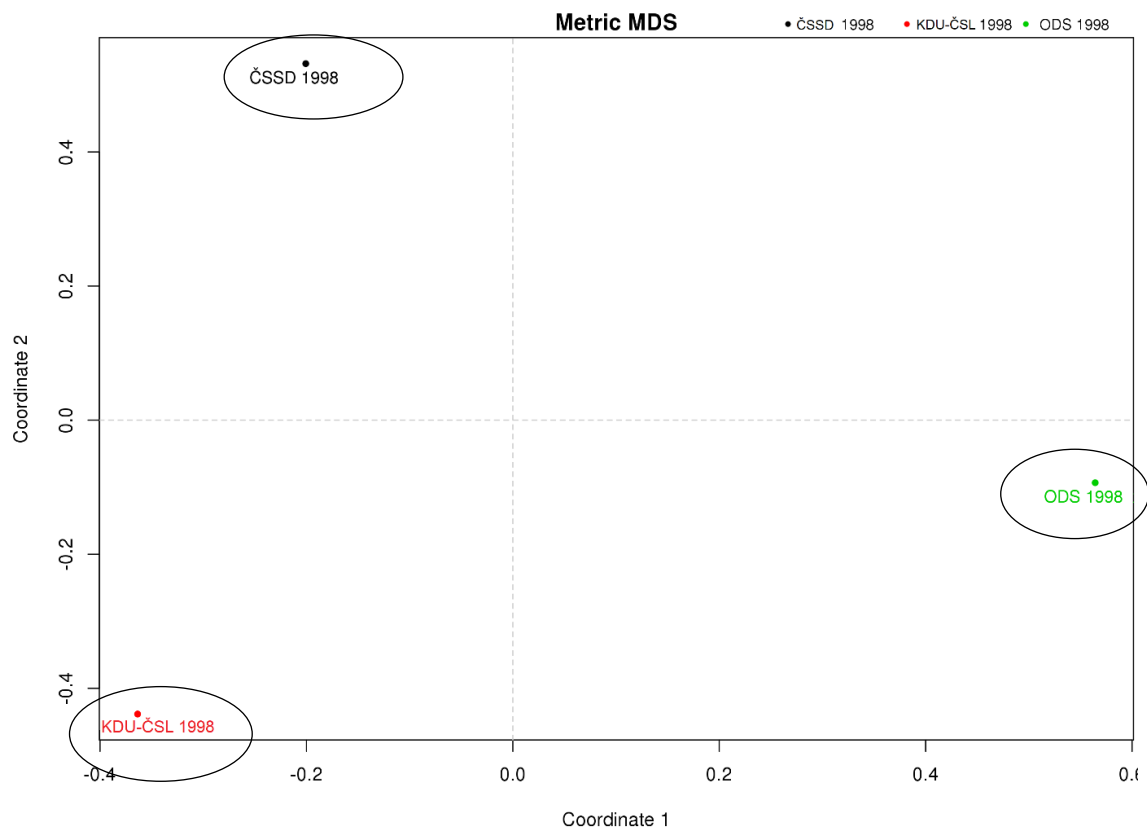

Obrázek 19 MDS BoW modelu volebních programů z roku 1996, 3-gramy

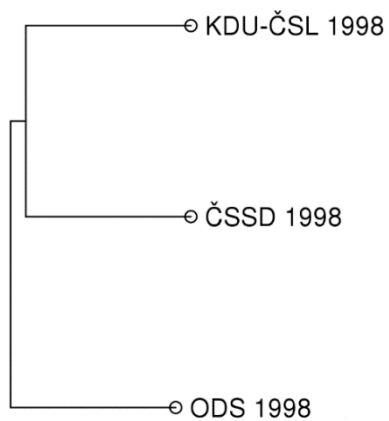

Obrázek 18 Dendrogram BoW modelu volebních programů z roku 1996, 3-gramy

Stejně jako analýza pouze s tokenizovanými texty, i 3-gramová analýza poukazuje v roce 1996 na větší podobnost mezi volebními programy KDU-ČSL a ODS. To tedy podporuje naši tezi o podobných myšlenkách v letech 1990-1997, kdy spolu KDU-ČSL a ODS úzce spolupracovaly ve vládách.

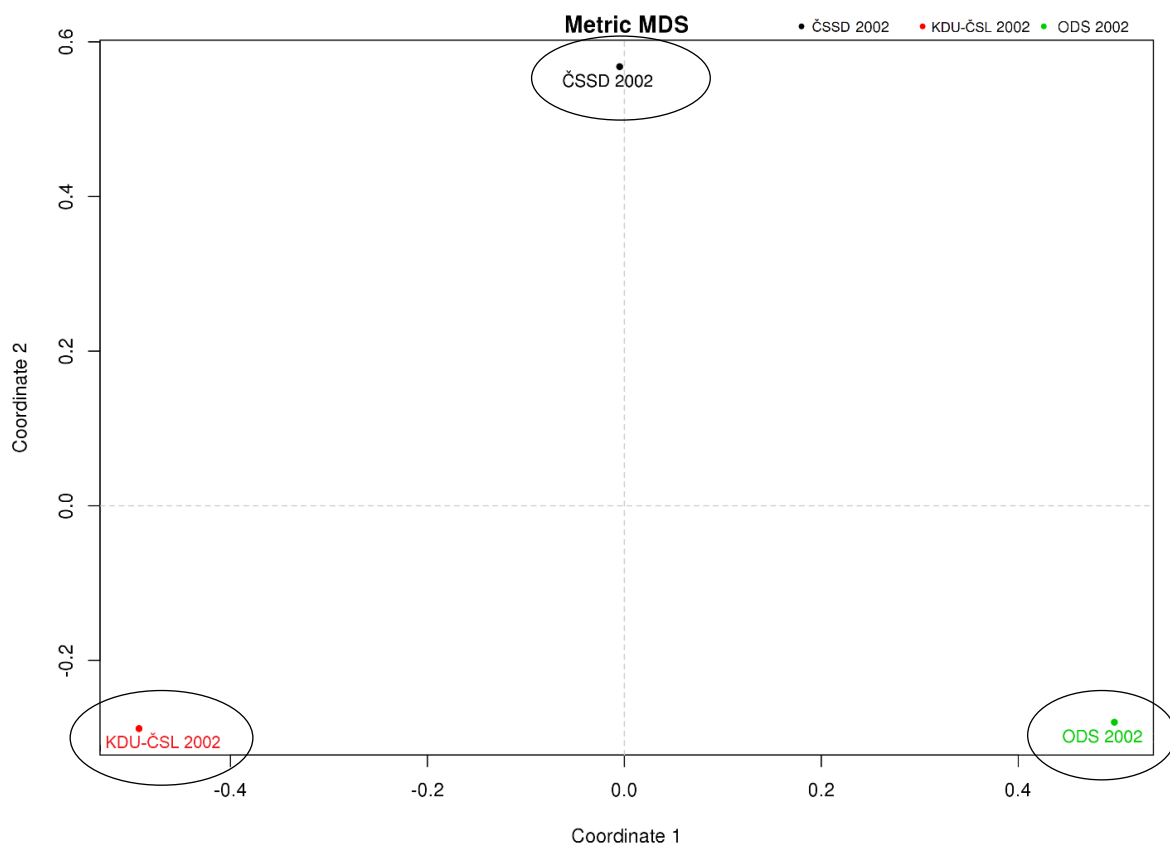

Obrázek 21 MDS BoW modelu volebních programů z roku 1998, 3-gramy

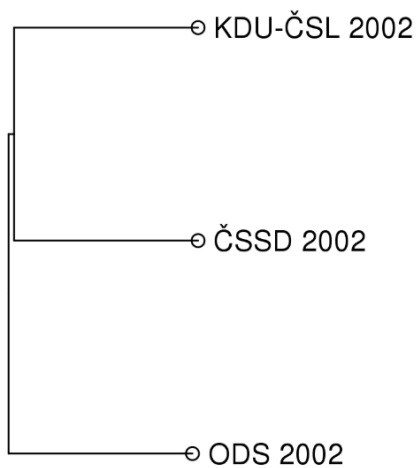

Obrázek 20 Dendrogram BoW modelu volebních programů z roku 1998, 3-gramy

I v případě volebního roku 1998 lze pozorovat stejné výsledky jako v případě první analýzy, tedy příklon KDU-ČSL ke smýšlení ČSSD.

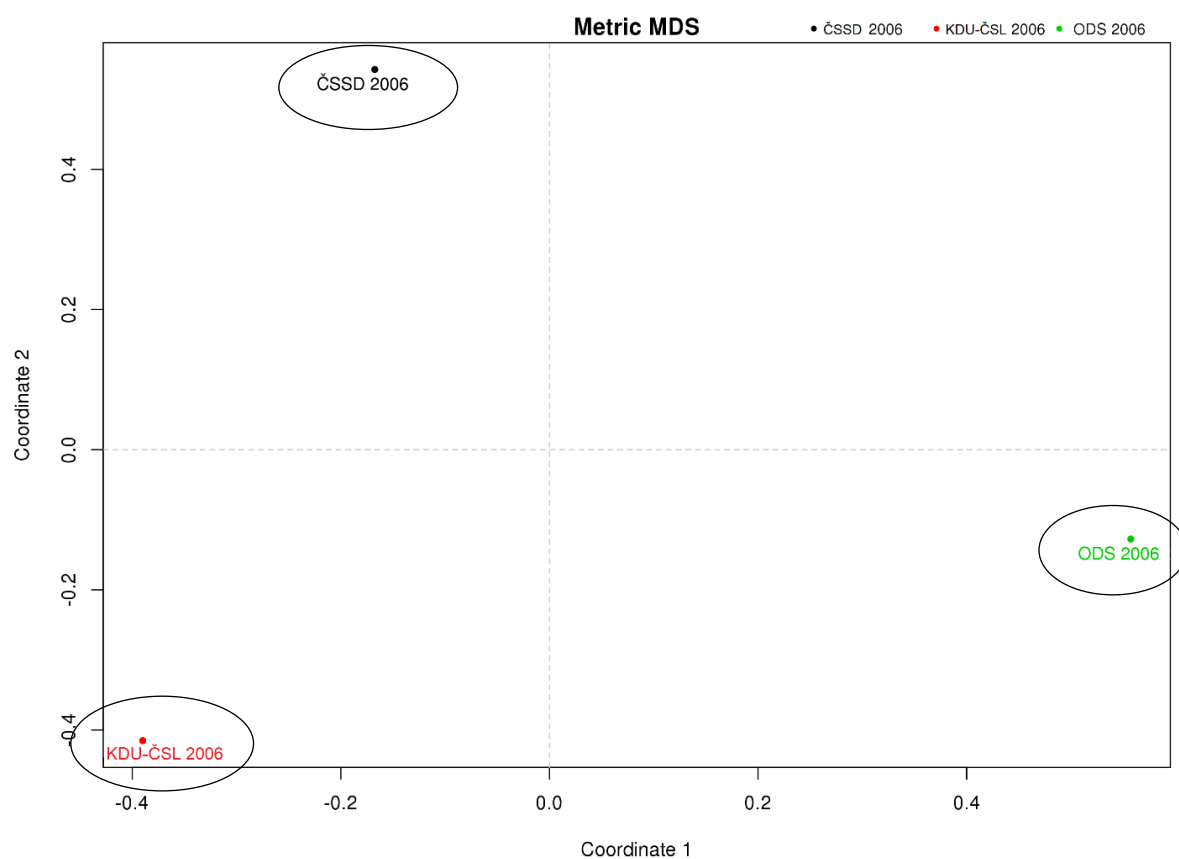

Obrázek 22 MDS BoW modelu volebních programů z roku 2002, 3-gramy

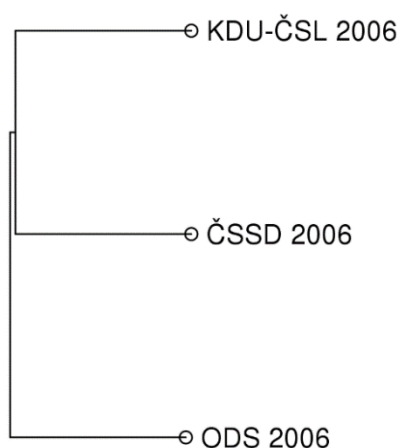

Obrázek 23 Dendrogram BoW modelu volebních programů z roku 2002, 3-gramy

Stejně jako v předchozím případě i zde můžeme pozorovat menší vzdálenost, a tedy větší podobnost mezi KDU-ČSL a ČSSD.

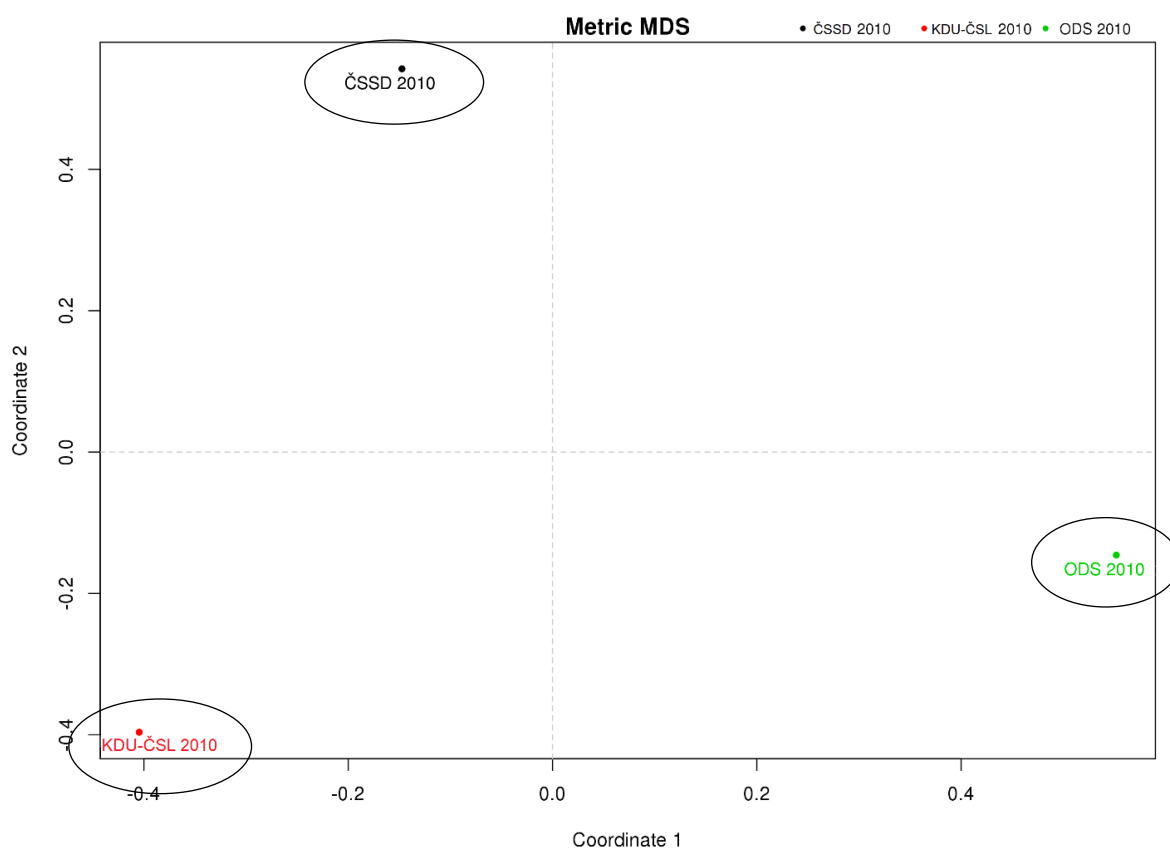

Obrázek 24 MDS BoW modelu volebních programů z roku 2006, 3-gramy

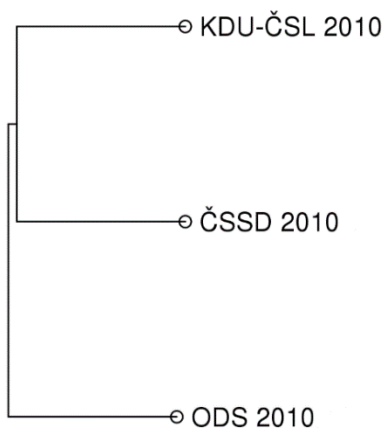

Obrázek 25 Dendrogram BoW modelu volebních programů z roku 2006, 3-gramy

Rok 2006 opět ukazuje tři samostatné shluky, které představují tři jednoznačně odlišitelné politické strany. Menší vzdálenost je opět mezi ČSSD a KDU-ČSL.

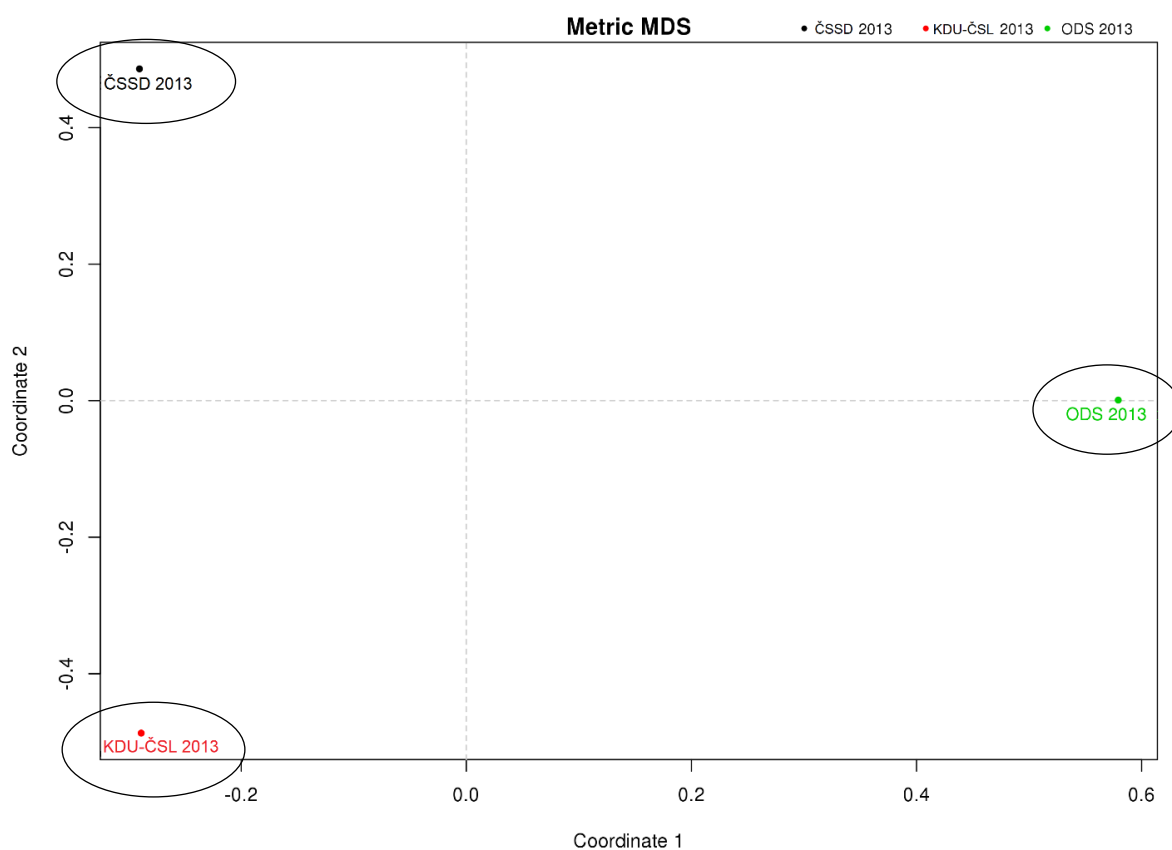

Obrázek 27 MDS BoW modelu volebních programů z roku 2010, 3-gramy

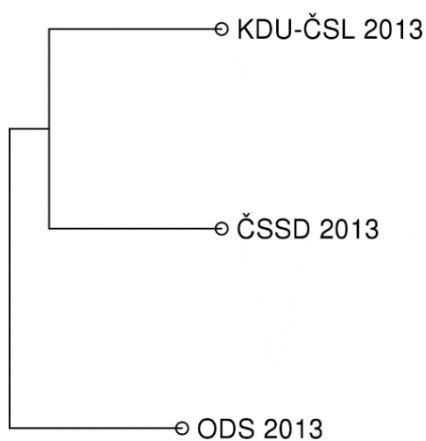

Obrázek 26 Dendrogram BoW modelu volebních programů z roku 2010, 3-gramy

Z grafu MDS volebních programů z roku 2010 je patrné, že volební program KDU-ČSL si je obsahově bližší s volebním programem ČSSD. Stejný vztah vykreslily také grafy pouze u tokenizovaných textů z tohoto roku.

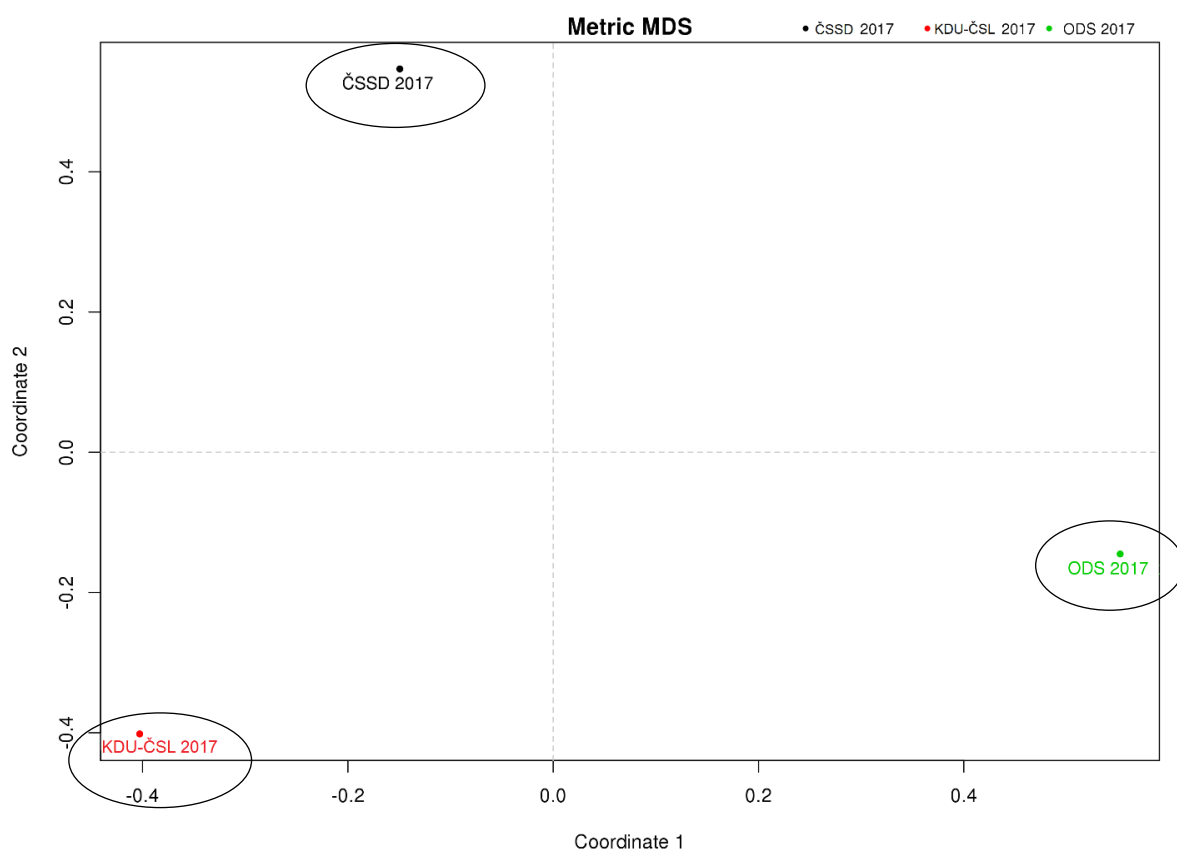

Obrázek 29 MDS BoW modelu volebních programů z roku 2013, 3-gramy

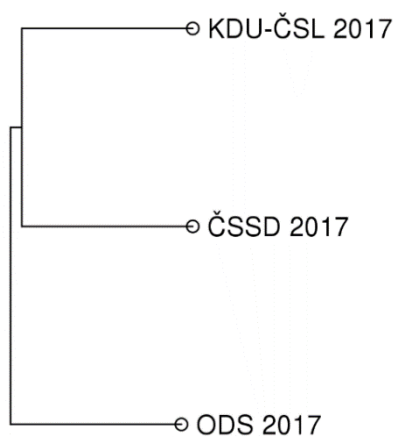

Obrázek 28 Dendrogram BoW modelu volebních programů z roku 2013, 3-gramy

I rok 2013 v podobě 3-gramové analýzy přináší stejné výsledky, jako graf téhož roku u tokenizovaných textů, tedy jsou si bližší volební programy KDU-ČSL a ČSSD.

Obrázek 31 MDS BoW modelu volebních programů z roku 2017, 3-gramy

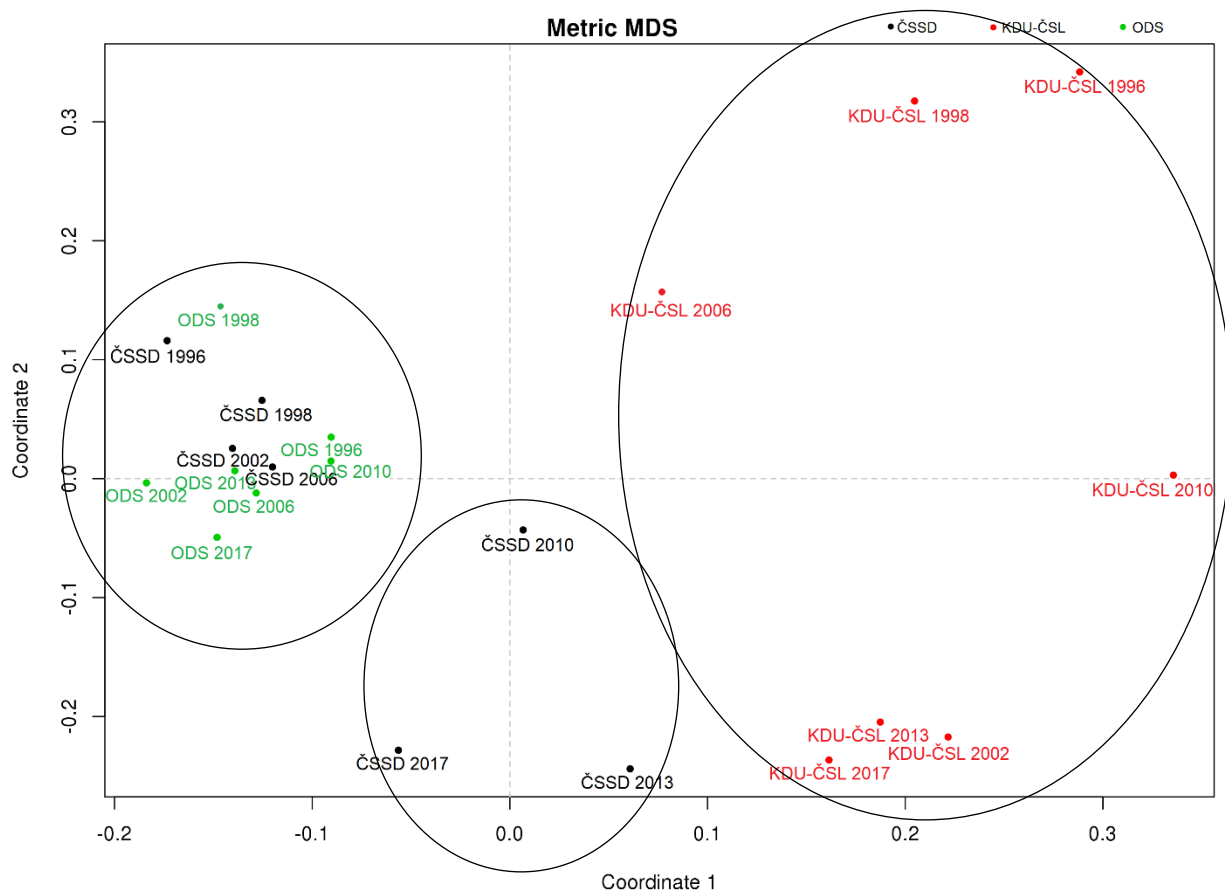

Obrázek 30 Dendrogram BoW modelu volebních programů z roku 2017, 3-gramy

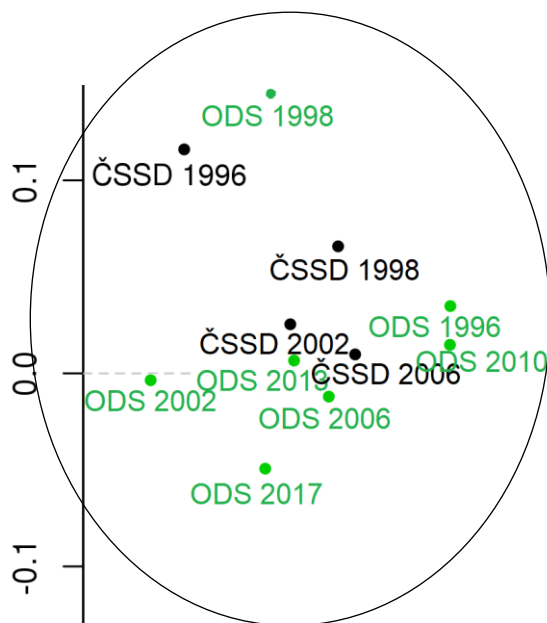
Na rozdíl od tokenizovaných textů, trigramová analýza v roce 2017 poukazuje na blízkost volebních programů KDU-ČSL a ČSSD. Oproti dřívějšímu grafu, tento více vystihuje současnou politickou situaci, tedy středolevou orientaci KDU-ČSL.

3-gramová analýza oproti výsledkům první analýzy zásadním způsobem nemění podobnost mezi jednotlivými programy ve sledovaných letech a rovněž zobrazuje tři jasné separované shluky, které reprezentují jednotlivé strany a jejich rozdílnost.

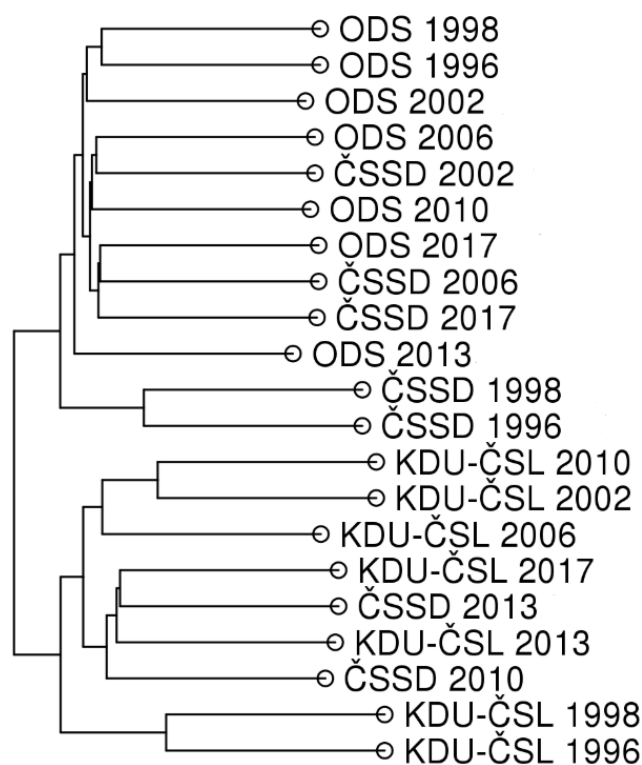
Když tedy srovnáme výsledky obou analýz, tak stejně jako v případě první analýzy pouze s tokenizovaným textem si je podle dendrogramu v prvních sledovaných volbách (1996) bližší ODS a KDU-ČSL. V letech 1998–2013 jsou si nejvíce podobné strany KDU-ČSL a ČSSD. Jediným rozdílem oproti první analýze je rozdílný výsledek v posledním volebním roce. Zde jsou si nejbližší ČSSD a KDU-ČSL. Vzhledem k tomu, že 3-gramová analýza sleduje nejbližší kontext slov oproti prostým tokenům, lépe tedy vyjadřuje charakter zkoumaného textu, proto považuji výsledek 3-gramové analýzy za lépe odrážející podobnost textů. Náhodně vybraná kontextově zasazená slova jsou reprezentativnější než pouze náhodně vybraná samostatná slova.

Obrázek 32 MDS BoW modelu všech volebních programů, 3-gram

Obrázek 33 Zvětšení shluku

Obrázek 34 Dendrogram BoW modelu všech volebních programů

V případě celkového grafu za všechna volební období stran pozorujeme odlišné výsledky než v případě první analýzy. Samostatný shluk v tomto případě tvoří volební programy ze všech let strany KDU-ČSL. Druhý, menší shluk, je tvořen třemi programy ČSSD z let 2010, 2013, 2017. Poslední shluk je pak tvořen všemi programy ODS a zbylými programy ČSSD. Ačkoliv se zdá, že jsou strany lépe separovatelné, shluky definuje sám výzkumník, a proto nelze tuto analýzu považovat za lepší, což dokazuje i dendrogram. I tato 3-gramová analýza, stejně jako analýza s tokenizací dokazuje, že pro zařazení na pravolevou osu není vhodné kombinovat výsledky všech voleb.

Závěr

Cílem této práce bylo provést experimentální analýzu, zda lze rozlišit jednotlivé politické subjekty na základě lingvistické analýzy jejich volebních programů, které odráží jejich postavení v rámci pravolevé socioekonomické osy. Hypotéza vychází z předpokladu, že volební programy všech politických stran by měly odrážet jejich ideologickou profilaci. V případě volebního programu se v podstatě jedná o přehled cílů, postojů a priorit, který chce daný subjekt (politická strana) po volbách uvést do praxe.

Byla provedena analýza na základě Bag-of-Words modelu a to jednoduše tokenizovaných textů a textů reprezentovaných 3-gramy. Analyzovány byly volební programy v letech, kdy byly konány sněmovní volby od vzniku samostatné České republiky. V rámci experimentu byla sledována podobnost volebních programů politických stran (ČSSD, KDU-ČSL a ODS) v rámci jednotlivých sledovaných let a poté byla vyhodnocena podobnost i za celé sledované období 1996–2017.

Analýza ukázala, že texty reprezentované tokeny a 3-gramy poskytují výsledky s nepatrnými rozdíly. Proto pro interpretaci byly vybrány grafy 3-gramové analýzy, jelikož zobrazují, byť náhodně generovaná, ale kontextově zasazená slova, což lépe odráží charakter analyzovaných textů. Výsledné grafy, ať už MDS či dendrogramy znázorňují podobnost volebních programů, ale nelze na jejich základě identifikovat příslušnost dané politické strany k socioekonomické ose. Použitá metodologie má tedy potenciál znázornit rozdílnost mezi volebními programy, a zároveň tedy smýšlením politických stran, nikoliv však jednoznačně určit jaký charakter toto smýšlení má (pravice, levice).

Metoda Bag-of-Word se osvědčila jako vhodný nástroj pro analýzu vztahů mezi posuzovanými texty, proto ji stále považuji za vhodný nástroj, který mohou používat i politologové pro své výzkumy zabývající se texty v rámci politického diskurzu. Zároveň navrhuji tuto metodu kombinovat s kvantitativně lingvistickými indexy, které vyjadřují různé kvantifikované vlastnosti textu a mohou tak sloužit k rozšíření a zpřesnění informací o analyzovaných textech.

Diskuse

Vzhledem k tomu, že tato práce je experimentálního charakteru, jak jsem již dříve několikrát uvedla, ráda bych zde upozornila na několik oblastí a limitů analýzy, které je nutné zohlednit.

1) Za jeden z rozhodujících faktorů analýzy považuji subjektivní identifikaci shluků v grafech MDS, které ovlivňují následnou interpretaci.

2) Dalším z rozhodujících faktorů je velikost n-gramů, na nichž závisí šíře posuzovaného kontextu. 3-gramy zobrazují bezprostřední kontext, tedy pouze kolokace zleva a zprava. Výběr velikostí n-gramů, tudíž velikosti posuzovaného kontextu je závislý na výzkumníkovi.

3) Ve výzkumu bylo použito defaultní nastavení parametrů, od čehož se odvíjí další kroky analýzy. V softwaru Quita je možnost velmi variabilního nastavení těchto parametrů, jejichž výběr může vést k různým výsledkům.

4) Dle mého názoru by adekvátnějším materiálem pro analýzu byly základní programy politických stran (viz. kapitola programatika politických stran), které představují jejich stanoviska a odráží základní vyznávané hodnoty. Ve své práci jsem je použít nemohla, protože ne všechny strany mají volně přístupné své základní programy. Volební programy by však se základním programem měly korespondovat, a navíc obsahovat aktuální témata.

Přílohy

Volební programy ČSSD:

1996: https://www.cssd.cz/data/files/volebni_program_lidskost_sobectvi_1996.pdf

1998: <https://www.cssd.cz/data/files/2000-volebni-program-a-prohlaseni-vlady-1998-tisk.pdf>

2002: https://www.cssd.cz/data/files/volebni_program_2002.pdf

2006: <https://www.cssd.cz/data/files/volebni-program-2006.pdf>

2010: https://www.cssd.cz/data/files/volebni_program_velky2010.pdf

2013: https://www.cssd.cz/data/files/volebni_program.pdf

2017: <https://www.cssd.cz/ke-stazeni/volebni-programy/volebni-program-cssd-pro-volby-2017/>

Volební programy KDU-ČSL:

1996: <https://www.kdu.cz/getattachment/42a31ce4-25ec-426e-a629-f2e097124267/Puvodce-politikou-KDU-CSL.aspx>

1998: <https://www.kdu.cz/getattachment/46bca2ed-bc0d-40ee-9783-45358d72fbd3/Volebni-program-1998.aspx>

2002: <https://www.kdu.cz/getattachment/4e1a137b-966e-403b-a137-164b3e267513/Volebni-program-2012.aspx>

2006: <https://www.kdu.cz/getattachment/6df00e14-9945-42ca-bce3-470b6b143390/Volebni-program-2006-2010.aspx>

2010: [https://www.kdu.cz/getattachment/8965795e-295d-4a1e-b2f8-24676c6358e3/Volebni-program-pro-volby-do-poslanecke-snemov-\(1\).aspx](https://www.kdu.cz/getattachment/8965795e-295d-4a1e-b2f8-24676c6358e3/Volebni-program-pro-volby-do-poslanecke-snemov-(1).aspx)

2013: <https://www.kdu.cz/getattachment/6089d21c-eba3-4e8e-b390-1b922500af73/Volebni-program-pro-volby-do-poslanecke-snemovny-2.aspx>

2017: <https://www.kdu.cz/getattachment/f3c301fb-b96a-4915-87e4-6ad5713164a3/Volebni-program-2017-2021.aspx>

Volební programy ODS:

1996: https://www.ods.cz/docs/programy/program_1996.pdf

1998: https://www.ods.cz/docs/programy/program_1998.pdf

2002: https://www.ods.cz/docs/programy/program_2002.pdf

2006: https://www.ods.cz/docs/programy/program_2006.pdf

2010: <https://www.ods.cz/docs/programy/volebni-program2010.pdf>

2013: <https://www.ods.cz/docs/programy/volebni-program-2013.pdf>

2017: <https://www.ods.cz/docs/volby2017/Program-ODS-2017-web.pdf>

Literatura

Antoszewski, Andrzej. 2005. *Partie polityczne Europy Środkowej i Wschodniej*. Poznań-Wrocław: Wydawnictwo Forum Naukowe.

Beyme, Klaus von. 1985. *Political Parties in Western Democracies*. Aldershot: Gower Press.

Beyme, Klaus von. 1994. *Systemwechsel in Osteuropa*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

Diamond, Larry, Juan J., Linz, Seymour, Lipset. 1990. *Politics in Developing Countries. Comparing Experiences with Democracy*. Boulder: Lynne, Rienner.

Dvořáková, Vladimíra. 2008. *Základní modely demokratických systémů*. Praha: Oeconomica.

Fiala, Petr, Maxmilián, Strmiska. 2002. „*Ideově-politické rodiny a politické strany v postkomunistických zemích střední a východní Evropy*.“ (13-27) in P. Fiala, J. Holzer, M. Strmiska a kol. *Politické strany ve střední a východní Evropě*. Brno: IIPS.

Fiala, Petr, Vít, Hloušek. 2003. „*Stranický systém České republiky*.“ (13-27) in P. Fiala, R. Herbut (eds.). *Středoevropské systémy politických stran. Česká republika, Maďarsko, Polsko a Slovensko*. Brno: IIPS.

Fiala, Petr, Maxmilián, Strmiska. 2009. *Teorie politických stran*. Brno: Barrister & Principal.

Gallagher, Michael, Michael, Laver, Peter, Mair. 2001. *Representative Government on Modern Europe*. New York: McGraw-Hill.

Harris, Zellig (1954). „*Distributional Structure*.“ (146–162) in *Word*. Vol. 10 (2/3).

Heywood, Andrew 2003. *Political Ideologies: An Introduction*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Hloušek, Vít, Lubomír, Kopeček. 2004. *Konfliktní demokracie: moderní masová politika ve střední Evropě*. Brno: Mezinárodní politologický ústav.

Hloušek, Vít, Lubomír, Kopeček. 2010. *Politické strany. Původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*. Praha: Grada.

Hoffmannová, Jana. 1997. *Stylistika a současná situace stylistiky*. Praha: Trizonia.

Homoláč, Jiří. 2017. KRITICKÁ ANALÝZA DISKURZU. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy-Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné z: <<https://www.czechency.org/slovník/KRITICK%C3%81%20ANAL%C3%9DZA%20DISKURZU>>.

Kirchheimer, Otto. 1966. „*The transformation of the Western European Party Systems*.“ (177-200) in J. La Palombara, M. Weiner (eds.) *Political Parties and Political Development*. Princeton: Princeton University Press.

Kirchner, Emil. 1988. „*Introduction*“ (1-15) in E. Kirchner (ed.) *Liberal parties in Western Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

Klvaňová, Alena. 2016. *Komparace stranických systémů České republiky a Republiky Slovinsko: problém stability*. Diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Lewis, Paul. 2000. *Political Parties in Post-Communist Eastern Europe*. New York: Routledge.

Linek, Lukáš, Pat, Lyons. 2013. *Dočasná stabilita? Volební podpora politických stran v České republice v letech 1990–2010*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici se Sociologickým ústavem AV ČR.

Mair, Peter, Cas, Mudde. 1998. „*The Party Family and Its Study*.“ (211–229) in *Annual Review of Political Science* 1. Dostupné z: <<http://works.bepress.com>>.

Matlach, Vladimír. 2014. *Kvantitativně lingvistický software*. Diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Nekvapil, Jiří. 2017. ANALÝZA DISKURZU. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy-Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ANAL%C3%9DZA%20DISKURZU>>.

Nekvapil, Jiří (1,2), Jana, Hoffmannová (3), Eva, Hajičová (4). 2017. DISKURZ. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/DISKURZ>>.

Novák, Miroslav. 1997. *Systémy politických stran*. Praha: Slon.

Novák, Miroslav. 1999. „Utváření stranického systému v českých zemích. Analýza dosavadních trendů a výhledy do budoucna.“(133–145) in *Politologický časopis* 2/99.

Petkevič, Vladimír. 2017. TOKENIZACE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy-Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/TOKENIZACE>>.

Pojarová, Veronika. 2016. „Lemma“. Český národní korpus. Dostupné z: <<https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:lemma>>.

Prokopová, Kateřina, Zuzana, Orságová, Petra, Martinková. 2014. *Metodologie výzkumu v oblasti kritické analýzy diskurzu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Rae, Douglas W. 1971. *The political consequences of Electoral Law*. New Haven: Yale University Press.

Sartori, Giovanni. 2001. *Srovnávací ústavní inženýrství*. Praha: Slon.

Sartori, Giovanni. 1976. *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.

Strmiska, Maxmilián, Vít, Hloušek, Lubomír, Kopeček, Roman, Chytilík. 2005. *Politické strany moderní Evropy*. Praha: Portál.

Thomas, Alastair. H..1994. *Social Democracy and Socialist Parties*. (19–44) in M. Waller, B. Coppieters, K. Deschouwer (eds.) *Social Democracy in a Post-Communist Europe*. Ilford: Frank Cass.